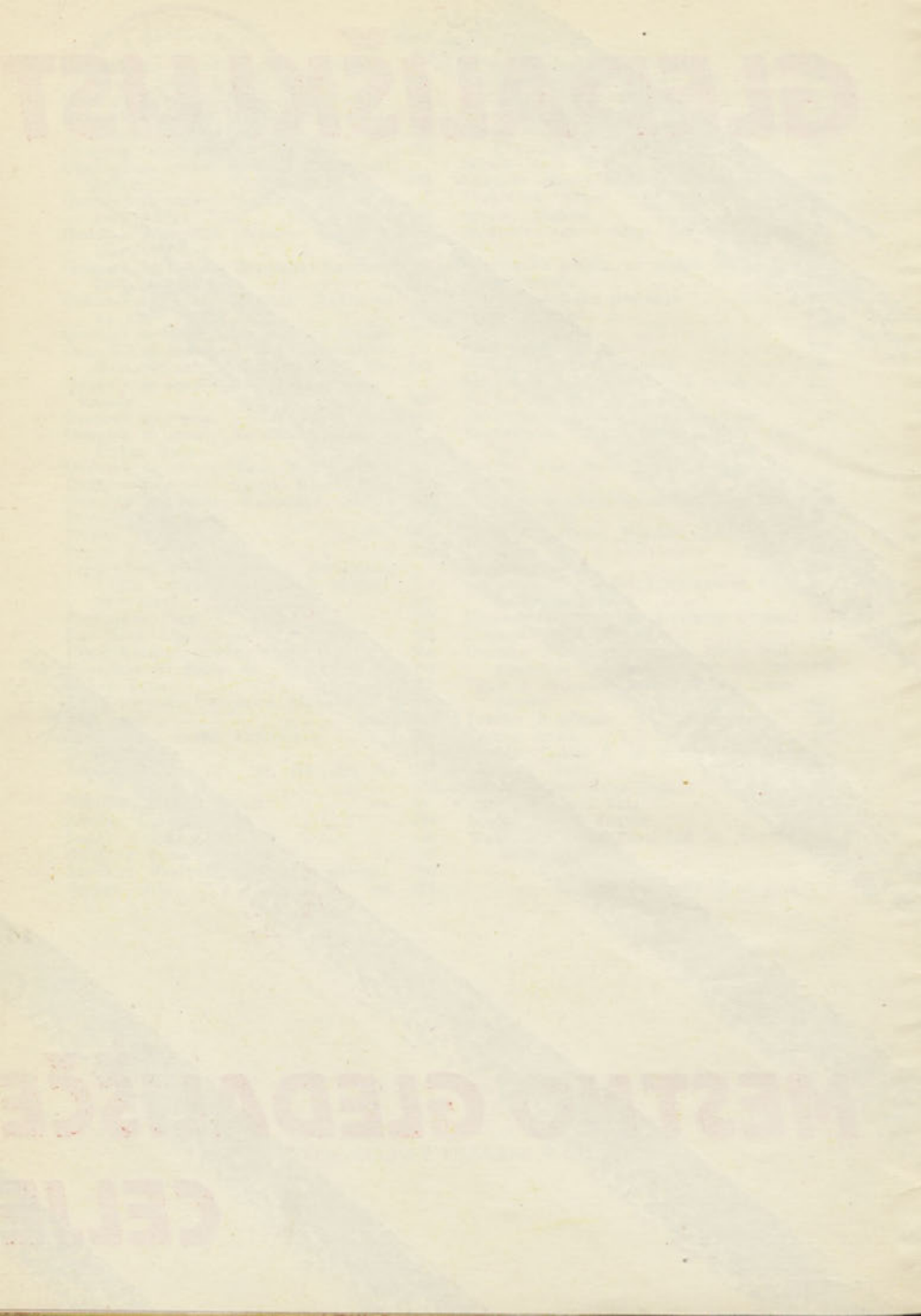

GLEDALIŠKI LIST

**MESTNO GLEDALIŠČE
CELJE**

GLEDALIŠKI LIST
MESTNEGA GLEDALIŠČA
V CELJU • SEZONA 1953-54
LETO VIII • ŠTEVILKA 1

I. TAVČAR - O. ŠEST
CVETJE V JESENİ

Prva premiera v sezoni 1953-54 in četrta premiera v novi gledališki hiši

Premiera v sredo, dne 30. septembra 1953 ob 20

OB TRIDESETLETNICI TAVČARJEVE SMRTI

IVAN TAVČAR • OSIP ŠEST CVETJE V JESEN I

Ljudska igra v trinajstih slikah

Režija: Balbina Battelino-Baranovičeva — Scena: arh. Sveta Jovanović — Kostumi: Mija Jarčeva — Plesi: Marija Šušterjeva (Glasbeno-narodopisni inštitut Ljubljana) — Zborovodja: prof. Jurij Vreže

OSEBE:

Dr. Ivan	Janez Albreht
Marica	Zora Cervinkova
Mica	Marija Goršičeva
Dinca	Marjanca Horvatova
Kosmov Janez	Janez Albreht
Helena	Nada Božičeva
Elvira	Hilda Jazbinškova
Bon	Janez Škof
Zdravnik	Pavle Jeršin
Boštjan Presečnik	Avzug Sedej
Barba	Angelca Sadarjeva
Meta	Bogdana Vrečkova
Liza	Marjanca Horvatova
Danijel	Milan Brezigar
Urša	Zora Cervinkova
Jakopin	Cvetko Vernik
Anžon	Janez Škof
Skalar	Vladimir Novak
Luca	Ana Golobova
Kalar	Slavko Strnad
Prvi Posavčan	Pavle Jeršin
Drugi Posavčan	Viljem Tomšič
Katinka	Marija Goršičeva
Mlačan	Peter Božič
Nace	Tone Vrabl
župnik Jakob	Milan Krašovec
Lovrica	Lojze Golob

Plešejo: Nada Božičeva, Marija Goršičeva, Marjanca Horvatova, Tilka Svetelškova, Bogdana Vrečkova, Janez Albreht, Peter Božič, Milan Brezigar, Pavle Jeršin in Viljem Tomšič. Godbeniki: Jože Leskovšek, Janez Škof in Franc Krulac.

Tehnično vodstvo: arh. SVETA JOVANOVIĆ — Inspicient: Peter Božič — Suflerka: Tilka Svetelškova — Lasuljarka: Pavla Gradišnikova — Lasuljar: Vinko Tajšek — Razsvetljava: Bogo Les — Odrski mojster: Franjo Cesar — Slikarska dela: Franjo Cesar — Mizarska dela: Ivan Jeram in Franc Klobučar — Krojaška dela pod vodstvom Amalije Palirjeve.

Ob začetku sezone

Ob začetku sezone 1952-53 sem na tem mestu govoril o nujnih problemih našega gledališča, danes, na pragu nove sezone 1953-54 moram poudariti, da se število teh problemov ni bistveno zmanjšalo. Narobe: k starim je pristopilo celo nekaj novih, za nadaljnji razvoj celjskega gledališča hudo nujnih problemov.

Končno smo se proti koncu lanske sezone vendarle preselili v novo hišo, v kateri smo odigrali tri premiere in priredili prvi slovenski gledališki festival. Kakor je na eni strani razveseljivo, da smo končno v lastni hiši, ki jo je z nemalimi žrtvami zgradilo celjsko delovno ljudstvo, sem osebno še vedno mnenja, da je bila želitev vendarle preuranjena. Vedno sem poudarjal, da se v novo poslopje ne smemo vseliti tako dolgo, dokler ne bo popolnoma dograjeno in opremljeno in bo »neovirano in nemoteno uprizarjanje vsakega gledališkega dela tako s tehnične kakor z umetniške strani zagarantirano«. Zgodilo se je po sili prilik drugače in to se maščuje že danes. Toda kar je, to je in premagati bo treba tudi te težave.

Imamo torej svojo reprezentativno gledališko stavbo, na katero smo lahko z vso pravico ponosni. Toda reprezentativna stavba še ni gledališče. Gledališče je zelo kompliciran organizem, ki more živeti in se razvijati le, če so vsi njegovi posamezni deli zdravi in življenja zmožni. O tem sem govoril že tolikokrat, da stvari ni treba na novo ponavljati. Ugotoviti pa je treba vendarle tisto, kar je za vsako in ne samo za naše gledališče bistveno: gledališče brez igralcev in gledališče brez občinstva ni gledališče. In tako smo pri jedru najakutnejšega problema celjskega gledališča: igralski kader in občinstvo.

Odkar mi je bilo poverjeno vodstvo celjskega gledališča, sem ob vsaki priložnosti in na vseh pristojnih mestih poudarjal, da niso dovolj obljube, temveč da je treba obljube tudi izpolniti. Doslej pa je kljub vsemu ostalo le pri obljubah. Letos ja kazalo, da bomo končno le dobili določeno število igralcev — absolventov Akademije za igralsko umetnost — in umetniška komisija pri Svetu za prosveto in kulturo LRS je določila tiste, ki naj sklenejo pogodbe z našim gledališčem. Toda vse kaže, da je bil nekdo močnejši ali spretnejši kot imenovana komisija in tako so prišli nekateri od tistih, ki so bili določeni za poživitev mladega igralskega kadra celjskega gledališča, ne k nam, temveč v Narodno gledališče v Ljubljano. S tem so padli v vodo naši načrti, ki smo jih napravili na osnovi povečanja igralskega zbora v letošnji sezoni.

Ne vem, kako naj označim tako postopanje z zavodom, od katerega se na eni strani zahteva visoka umetniška kvaliteta, na drugi strani pa se mu ne nudi najosnovnejših pogojev za dosego te kvalitete: umetniškega ansambla. Ali se to pravi, nuditi mlademu gledališču pomoč, če se dirigira igralce, ki so bili že definitivno določeni nam, kratko in malo Slovenskemu narodnemu gledališču v Ljubljani, ki ima v primeri z nami dovolj velik igralski ansambel? In končno: tudi s pedagoškega stališča je tako postopanje povsem zgrešeno. Ali ni v provinci

prava šola za mladega igralca, ki ima tu vse možnosti, da s praktičnim delom razvija svoje na akademiji pridobljeno teoretično znanje? Kaj ima mlad igralec od tega, če je član velikega gledališča, kjer leta in leta ne pride do vlog, ker tega ne dovolijo »zvezdniki« in »prvaki«? Ali se niso vsi veliki igralci šolali v malih gledališčih, od koder so šele po letih trdega garanja prišli na odre osrednjih gledališč?

Toda naj bo tako ali drugače — danes moramo računati z danim položajem. Kljub vsemu bomo storili vse, da bo naše gledališče v vsakem pogledu izpolnilo naloge, ki si jih je zastavilo. Če smo lansko sezono prebrodili z desetimi poklicnimi igralci, bomo tudi letošnje, ko jih imamo kljub vsemu štirinajst. Morda pa se nam le posreči, da v teku sezone povečamo na ta ali oni način naš igralski ansambel. Ena pa je gotovo: na obljube se ne bomo več zanašali.

Drugo važno vprašanje je občinstvo. Ker mesto Celje kljub stoletni gledališki tradiciji nima dovolj stalnih gledaliških obiskovalcev, jih moramo poiskati izven območja mestnega teritorija. Celjsko gledališče mora postati gledališče vsega celjskega okrožja. Tu pa naletimo na nove probleme in na nove težave. Ako bi imeli dovolj številen igralski ansambel, bi bil en del ansambla na turneji po večjih krajih okrožja, drugi del pa bi nastopal v Celju. Tak je bil naš prvotni načrt. Ker pa je naš trenutni umetniški ansambel za tak načrt premalo številčen, moramo misliti na gostovanja poleg rednih predstav v Celju samem. Za tako podjetje pa je treba denarja in predvsem lastna prevozna sredstva za osebe in za kuliserijo. Pristojni činitelji pri MLO, ki smo jim razložili svoj načrt, so pokazali kakor doslej še vedno, tudi za to našo zamisel polno razumevanje ter nam obljubili svojo pomoč. Razumljivo pa je, da pri tako širokopotezni akciji, ki se tiče celega celjskega okrožja, ne more vseh finančnih bremen nositi celjski MLO, ki je že s postavitvijo nove gledališke hiše dokazal, da pravilno vrednoti kulturno poslanstvo gledališča, ki ga z redno dotacijo doslej sam vzdržuje in tudi sicer po svojih močeh skrbi za razvoj našega zavoda.

Mi smo že doslej mnogo gostovali po celjskem okrožju in smo poleg postojnskega edino slovensko potujoče gledališče. Ta gostovanja pa so bila mogoča le tako, da so nam dajala posamezna podjetja, pri katerih imamo osebna znanstva, na razpolago potrebna prevozna sredstva proti povrnitvi stvarnih stroškov (bencin in šofer). Za redna gostovanja pa nam je nujno potreben avtobus s prikolico, za kar pa so potrebna izredna denarna sredstva izven našega proračuna.

Popolnoma jasno je, da bi bila pri taki akciji, s katero bi imeli vsi večji kraji celjskega okrožja svoje stalne gledališke sezone, dolžnost vseh v poštev prihajajočih okrajev, zlasti pa okraja Celje-okolica in Šoštanj, da kakor MLO Celje tudi oni določijo celjskemu mestnemu gledališču redne letne subvencije in s tem omogočijo redna gostovanja v krajih svojega področja. Tako je urejeno že v Postojni in prepričan sem, da bo z malo dobre volje tudi pri nas mogoče.

V zvezi s temi in ostalimi problemi smo sestavili za sezono 1953-54 okvirni repertoarni načrt, iz katerega bomo uprizarjali tista dela, ki jih bo z razpoložljivim umetniškim ansamblom mogoče uprizoriti. Pri tem bomo morali seveda upoštevati tudi tehnično opremo odrov v tistih krajih, v katerih nameravamo gostovati. Abonentom smo ga-

rantirali osem predstav, dve mladinski igri pa bomo uprizorili izven abonmaja.

Kot slovensko gledališče bomo dali glavni poudarek izvirni dramatikii ter delom hrvatske in srbske književnosti. Sezono bomo odprli s šestovo dramatisacijo Tavčerjeve novele »Cvetje v jeseni«. Z uprizoritvijo tega dela, polnega pestrega življenja našega gorenjskega kmečk-kega ljudstva s folklorno barvitostjo, plesom, petjem in godbo, upamo širokemu občinstvu nuditi ljudsko igro v najboljšem pomenu besede. Na repertoarju imamo nadalje Cankarjevega »Hlapca Jerneja in nje-govo pravico« v novi dramatisaciji. Ta je delo, o katerem je zapisal dr. Ivan Prijatelj, da je to »kratka, a svetovno-mogočna prepesnitev Marxovega Komunističnega manifesta«. Nadaljnja zanimiva slovenska novost bo krstna predstava nove slovenske mladinske igre, ki ne bo pravičljiva, temveč popolnoma realistična igra za mladino, kakršne do-slej še nimamo v naši dramski literaturi: Seliškarjeva povest »Bra-tovščina Sinjega galeba«, ki jo je dramatisiral dramaturg našega gle-dališča Lojze Filipič. Z najnovejšim delom dr. Bratka Krefta »Jugo-slovansko vprašanje«, ki ga bomo uprizorili takoj po krstni predstavi v SNG v Ljubljani, nameravamo združiti pomemben dogodek v našem gledališču: otvoritev gledališkega muzeja in odkritje spomenika naj-vidnejšemu celjskemu gledališčniku pred prvo vojno, organizatorju, režiserju in igralcu Rafku Salmiču.

Kakor vsako leto doslej, smo kljub velikim težavam, ki nas čakajo v letošnji sezoni, vendarle polni optimizma in dobre volje. To in zavest, da je naša pot prava, ter da bomo našli pri vseh kulturnih, političnih in gospodarskih krogih Celja in okolice razumevanje in podporo, je že polovica uspeha.

Tako stopamo pogumno v novo sezono.

Osmo leta

Letos stopa »Gledališki list« Mestnega gledališča v Celju v osmo leto rednega izhajanja.

V svojem razvoju je dosegel stopnjo, ko ne sme in ne more biti več samo publikacija, ki občinstvo seznanja s posameznimi uprizor-ženimi deli in avtorji teh del, marveč mora postati nekaj več.

Kaj?

Teoretična gledališka revija?

Gledališki vestnik?

Informativna publikacija?

Odgovor je drzen: vse t o mora postati celjski Gledališki list.

Osnovna naloga mu ostane seznanjanje občinstva z uprizorjenimi deli in z avtorji teh del. Posebno pri delih, ki so teže razumljiva, pri delih, ki obravnavajo zapletene probleme. Gledališki list je tisti organ vodstva, ki igra med njim in občinstvom posrednika, zbliževalca.

To pa ni vse.

Ne glede na posamezne uprizoritve se mora Gledališki list ukvarjati z gledališkimi problemi na splošno, objavljati mora teoretične, poljudno pisane znanstvene razprave s področja dramaturgije, kritike, gledališke teorije, režije, igre, scenografije, kostumografije in organizacije gledališča. S temi razpravami mora buditi pri občinstvu zanimanje za gledališče, za njegovo delo in za njegove probleme.

Toda tudi to še ni vse. Slovenci danes nimamo osrednje gledališke revije, ki bi objavljala poročila o dogajanju po svetu. To vrzel mora za naše področje premostiti naš Gledališki list.

In še zdaj ni vse.

Na delu preteklih generacij in na njihovih izkušnjah gradimo in ustvarjamo danes mi. Zato v Gledališkem listu ne smemo zanemariti študija in obravnavanja gledališke zgodovine.

In končno: Gledališki list mora postati tribuna, v kateri bo možna sleherna diskusija o delu celjskega gledališča. Strani Gledališkega lista so odprte vsakomur, kdor ima karkoli povedati o naših gledaliških vprašanjih. Vsakemu obiskovalcu, vsakemu sodelavcu in sploh vsakomur. Kritike, predlogi, vprašanja, pojasnila, vse to bomo radi objavljali. Objavili bomo vsako kritiko, pa naj bo še tako ostra, mogoče celo neutemeljena in krivična. Objavili jo bomo zato, da se ob njej razvije javna razprava, da pride do izmenjave mnenj, do kresanja misli, do debate, ki bo nujno razčistila nejasna ali sporna vprašanja in utrdila zavest, da je celjsko gledališče na še gledališče, gledališče nas vseh.

Odgovor na vprašanje, kaj hoče letos postati naš Gledališki list, pa je obenem že obljuba. Obljuba uredništva in gledališkega vodstva, da bo ta načrt uresničil.

Neugodno je ob vsaki priložnosti načenjati gmotna vprašanja. Toda pri najboljši volji se temu ni mogoče izogniti. Naj mi bo torej dovoljeno, da tudi o tem napišem besedo, dve.

Uresničitev načrta, ki sem ga pravkar razložil, je odvisna od gmotnih sredstev, ki jih bo imel Gledališki list na razpolago. Obseg se bo moral povečati, tiskarski stroški bodo narasli. Kje vzeti sredstva za kritje?

Ob nakladi, kakršno je imel Gledališki list doslej in ob ceni, po kakršni ga prodajamo, je uredništvo nujno navezano na objavljanje inseratov, ki krijejo izgubo. Vedeti je namreč treba, da plača obiskovalec, ki da za izvod Gledališkega lista dvajset dinarjev, le tretjino dejanskih stroškov. Doslej so nam šla celjska podjetja v tem pogledu na roko in z oglasi smo krili izgubo.

Ko smo se letos v zvezi s tem zopet obrnili na delovne kolektive celjskih podjetij, nam je delovni kolektiv Tehnometala odgovoril, da je pripravljen prispevati v tiskovni sklad, da pa ne bo naročil oglasa, ker je mnenja, da oglasi v gledališko revijo ne sodijo. S tem nas je delovni kolektiv Tehnometala opozoril na problem, ki je vreden razmisleka. Razveseljivo je pri tem, da je ta pripomba prišla iz vrst delovnih ljudi, kar je dokaz za to, da ti ljudje resno razmišljajo o problemih gledališča in ga imajo radi.

Gledališko vodstvo se z mnenjem delovnega kolektiva Tehnometala strinja, zato se na tem mestu obrača na delovne kolektive vseh celjskih

tovarn, podjetij in ustanov s prošnjo, da prispevajo v tiskovni sklad Gledališkega lista, ne da bi za to zahtevali objavo oglasov.

V tej številki in mogoče tudi v prihodnji bomo še objavili nekaj oglasov, ki so že naročeni.

Od uspeha te akcije je odvisno, ali bo uredništvo Gledališkega lista lahko uresničilo dane obljube in načrte o povečanju obsega te publikacije, ali pa bo moralo obseg skrbno tako, da bo Gledališki list ob razpoložljivih sredstvih sploh lahko še izhajal.

V prepričanju, da bodo celjski delovni ljudje pri tej akciji pokazali prav tako razumevanje kot so ga pokazali pri gradnji nove gledališke hiše, stopamo s to številko v osmo leto rednega izhajanja.

Urednik

P R O F . A N T O N J A N E Ž I Č PISATELJSKO DELO I. TAVČARJA

(Ob tridesetletnici smrti)

Ivan Tavčar (1851 do 1923), sin malega kmeta iz Poljan nad Skofjo Loko, je v Novem mestu in Ljubljani dovršil gimnazijo (1870), nato pa šel na Dunaj študirat pravo. Leta 1875 je stopil v advokatsko prakso kot koncipient. 1884. leta pa je odprl v Ljubljani lastno odvetniško pisarno. Tega leta je stopil v ljubljanski občinski svet in nastopil svojo politično kariero. Dolgo let je bil politični voditelj našega liberalnega meščanstva, deželni in nekaj časa tudi državni poslanec in ljubljanski župan. Večino svojih sil je posvečal politiki, bil pa je tudi odličen pisatelj in mojster slovenske proze.

Ker je začel pisati kot gimnazijec v Novem mestu (l. 1867), je postal pisatelj izven vpliva sodobnega slovenskega dijaštva, izven območja Levstikovega in Stritarjevega književnega krožka. Zato je zgodnejše spise objavljaj v podlistkih »Slovenskega Naroda« in v mariborski Pajkovi »Zori«. Njegova mladostna povest ne razodeva nobenega idejnega ali vsebinskega vpliva mladoslovenske književne struje, pač pa tuje, nemške literature. V nemški literaturi so mladega Tavčarja najbolj privlačili pisatelji iz prehodne dobe med odmirajočo romantiko in mladim realizmom. »Mladonemška« literatura je prebujala in vzgajala narod k političnemu življenju in uveljavljanju in ta je vedno glasneje zahteval svojih pravic v državi. »Mladonemci« so razvneli v Tavčarju smisel za narodnopolitična gesla, ki jih že zgodaj srečujemo v njegovem leposlovju. »Mladonemci« povzdigujejo v svojih spisih nasproti vsemogočni aristokraciji meščanstvo in njegove kreposti. — »Mladoslovenec« Tavčar skuša v svojih kmečkih povestih dokazati, da je tudi

življenje našega kmeta polno zanimivosti in človeške pomembnosti, in našega meščana povzdiguje nasproti domišljavi aristokraciji, tako svojega Slavca v »Mladih letih«, Nemško meščanstvo je v tistih letih vneto poudarjalo in širilo ideje svobode in liberalizma, ki je dosegel svoj vrh v svobodnem bogatenju buržuazije na škodo delavstva. V svobodoljubnem smislu sta vplivala na Tavčarja tudi Schiller in Heine, od romantikov pa je podedoval ljubezen do Shakespeara. Na univerzi je prebiral tudi dramatika Büchnerja in Grabbeja. Poslednji ima v svojih titanskih dramah nekaj »hotenega in prenapetega«. Podobno so pri Tavčarju, ki je bil v skladu s svojo romantično razgibano naravo ves zaverovan v romantično strastne, nepovprečne in izjemne junake, bolj realistični sodobniki videli v njegovih delih nekaj »afektiranega«.

Na osnovi navedenih vplivov in lastne narave se je Tavčar že v prvencih razvil v povsem svojevrstnega pisatelja, ki razpolaga z nenavadno bogotno domišljijo in bogato iznajdljivostjo v snoveh, z razgibano in nad vsakdanjostjo dvignjeno dikcijo. Pokazal je, da so mu mnogo ljubši izredni, od močnih strasti razvneti značaji kakor povprečni ljudje, značaji, ki se zapletajo v spore, zanje usodne in pogosto tragične. To je viharina in žarka romantika, v kateri pa je že mnogo idejnih gesel začetnega realizma. Kakor vsi narodni romantiki, je tudi mladi Tavčar zaljubljen v domačo preteklost, v stare gradove, v katerih žive nežnočutne grajske gospe, prav tako pa tudi v preproste naše vaske domove, kjer se dogajajo nenavadne, močne srčne zgodbe. Domišljija ga nosi v sončno Dalmacijo in v daljno

Spanijo. V motivih je bil Tavčar že v mladosti eden najbogatejših naših pisateljev.

Tako so nastale njegove prve romantične čustvene novele: »Gospa Amalija«, »Dona Klarica«, »Povest v kleti«, »Antonio Gledjevič«, »Bolna ljubezen«, »Mlada letica«, »Margareta« in še druge, ki jih je objavil v »Slovenskem narodu« in Pakovi »Zori« v prvi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Deloma so odmev osebnega ljubezenskega doživljanja. Meščansko demokratične poteze se čutilo v teh zgodbah v obsodbi gnilega fevdalizma doma in v svetu. Poudarja domovinsko ljubezen in slovensko ljubezen. V »Gospo Amalijo« je čutili misel, da ima vsak človek pravico uravnati svoje življenje po svoje. Aristokratski svet oblikuje tako, da izraža ob njem meščanske demokratične nazore, a ostro in brez-kompromisno, najostreje v »Mladih leticah«. V kletici riše blaznost verskega fanatika. V »Margareti« daje izraza svojemu hrepenjenju po preprosti vaški idili v Poljanski dolini in ljubezni izobraženca do preproste kmetiške deklice — motiv, h kateremu se v starosti še enkrat povrne v bolj izdelani obliki s »Cvetjem v jeseni«. »Valovi življenja« (Z. 1877) so romantična povest, v kateri se idejni vrh izostri v romantično veroizpoved, da so »nedoumani zakoni usode«, in v prepričanje, da so »čudna pota usode, katere železni prsti nas kakor igračo mečejo po valovih življenja«.

1876. leta je objavil v Stritarjevem »Zvonu« avtobiografski roman »Ivan Slavclj«, svoj prvi poizkus romana. Zanimiv je, ker ima pisateljevo osebno oznako — Slavclj je Tavčar sam. Dejanje se vrši deloma v kmetiškem okolju, deloma v gosposkih krogih. Oba sloja veže glavni junak, ki izhaja iz kmetiškega življenja in se povzpne v gosposkega. Plemiški, gosposki svet riše v propadanju in tragični luči, vendar je duhovno in socialno še vedno močnejši od kmetiškega. Kmetiški svet riše v vsej njegovi bedi in vražasti zaostalosti. Obdelava dogodkov v gosposkem svetu s skrivnostnimi nezakonskimi otroki, zakonolomi, umori in blaznostmi je romantično skrivnostna in zapletena, opis kmečkih oseb je romantično grotesken in prehaja v risanju kmetiških »originalov« naravnost v karikaturo. Srce igra tu glavno vlogo, a junakovega srca se dotika realni svet tako neljubo, da je »zamorjeno«, »osamel«, »puščava«. Že tu je zavzenela v pisatelju pesem o »mrtvih srcih«. Konec romana pa ni več romantično tragičen, kajti zgodba se zaključuje v duhu začetnega nemškega družinskega realizma s proslavo družinske sreče.

Romantična domišljija mu je nasnovala tudi konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja vrsto novelic: »In vendar«, »Sorož Pica«, »V Karlovcu«, »Čez osem let«,

»Tate«, »Gospod Ciril« in roman »Mrtva srca«. Tavčarjeva polnokrvna in temperamentna umetniška narava se tudi sedaj ni mogla izživeti v realni vsakdanjosti, na krilih domišljije se je dvigala v kraljestvo romantično povečanih, z vročimi čustvi in silnimi strastmi obdarjenih osebnosti. Bil je rojen romantik. Toda v tem času je okrog po Evropi že zmagal realizem z vsemi svojimi spremljavalci: v filozofiji pozitivizem, ki je poudarjal edino otipljivo izkustvo, v gospodarstvu liberalizem z brezobzirnim kopičenjem realnih dobrin, v politiki demokratizem, v umetnosti prikazovanje gole stvarnosti in zlasti v leposlovju vpletanje aktualnih časovnih gesel v pripoved. Ta aktualna časovna gesla so vplivala tudi na Tavčarja in mu realistično pobarvala njegovo drugače izrazito romantično pripovedno umetnost. Tavčar se je tako razvil v romantičnega realista. »In vendar« je romantična idilica in se končuje s tiho zakonsko srečo, ki je v tej zgodbi edina nota, ki spominja na priljubljeno proslavljanje družinske domačnosti v začetnem realizmu. Izšla je v »Zvonu« 1878. »Sorož Pica« (Zvon 1879) je pristna romantična zgodba o tih, a vztrajni in vroči ljubezni deklice, ki odide v samostan v prepričanju, da ji je ljubimec umrl, in umrje po njegovem nepričakovanem povratku in boju med stanovsko dolžnostjo in nagnenjem srca. Poteze začetnega realizma pa imamo posebno v gojenki Jelici, ki jo bolj mika življenjski vrvež kakor samostanska tihota, realistično računa z razmerami, gre iz samostana in se poroči z dolgočasnim, a bogatim človekom. Realistično točno je opisano tudi razmerje med gojenkami in nunami, med katerimi so kakor v posvetnem življenju dobre in zlobne. Novelica »V Karlovcu« (LMS, 1880) je polna kmetjsko-graščinske romantike, romantična je tudi podgorska pokrajinska idilika. Povest hoče dokazati, da se tudi med preprostimi ljudmi odigravajo pretresljive ljubezenske tragedije, kar so tako radi poudarjali začetniki nemškega realizma. Junak novele »Čez osem let« (Zvon 1880) je vseskozi romantičen v svoji ljubezni do tihega in prijaznega gozda, v svojem navdušenju za vse lepo in dobro, za filozofijo, vedo in učenost in v tem, da ima človeka za »kras stvarstvo« in ženo za »vzor najvišji... Resnično življenje pa ga porazi s svojim zanj »strašnim obrazom«, ko spozna, da njegova ljubljena Leonora »nima srca«, da je »mrtvo srce«. Razočaran, ko vidi, da ga someščani časte samo zaradi denarja, izgubi vse ideale in njegovo srce postane »prazno in pustošno«. Ko mu umrje še edini otrok v noči, ko njegova žena pleše v oficirji, postane tudi sam človek z »mrtvim srcem«, romantični zagrenjenec. Šele naprečakovan doživlja v dvoboju, ko mu ločena žena z veliko-

dušno žrtvijo reši življenje, mu odpre vrata v zakonsko srečo. Okvirna novela »Gospod Ciril« (Zimski večeri, 1880) je vzorec staroromantične povesti z junaki velikih strasti, zeheteče čutnosti in močne čustvenosti. Motivi v teh novelah so odeti s tako bujno fantazijo, da realizem izgine v romantiki. Podoba iz življenja »Tat« (»Zimski večeri« 1880) je pa naravnost realistična slika oficirskega življenja.

Za Tavčarja — političnega voditelja slovenskega liberalizma — je značilno, da se v svojem leposlovju le malo dotika aktualnih problemov sodobnega meščanstva. Razen v nekaterih novelah prve dobe ga obravnava še v romanu »Mrtva srca«, ki ga je objavil v Ljubljanskem Zvonu 1884, zasnoval pa že konec sedemdesetih let. Snov je romantična, a prepletena z mnogimi gesli sodobnega realizma in vprašanji takratnega resničnega življenja na Slovenskem. Dotika se gospodarskih, socialnih in političnih razmer v začetku osemdesetih let. Prikazuje raz-

voj našega meščanstva, njegovo zgolj gmotno usmerjenost in lov za dobičkom, gospodarske spekulacije in kopičenje premoženja celo na škodo najbližjih, ženitve zaradi denarja in drugega imetja. Hčere in sinovi morajo v zakon proti klicu svojega srca, od tod strta srca, smrtva srca. Kaže nasprotje med konservativci in liberalci, pri konservativcih izrabljanje vere v politične namene. Kaže na bedo in zaostalost ljudstva pod nemško nadvlado, nasprotje med ljudstvom in aristokracijo, pogubnost slovenske politične razcepljenosti. Ljudstvo nima pravega voditelja, ki bi ga zbral in vodil v boju za dosego njegovih narodnih pravic, kajti slovensko meščanstvo je brez narodnih idealov, zgolj materialno usmerjeno. Slovensko meščanstvo in uradništvo obema zaradi majhnosti našega naroda pesimizem, nima vere v moč in bodočnost svojega ljudstva, zato zapada pogubnemu raznarodovalnemu delu Nemcev in prehaja v nemški tabor. Kaže oholost nemške aristokracije in buržuazije in njeno

zaničevanje slovenskega »statarskega« jezika. Nase meščanstvo je filistrsko, lice-mersko, materialistično, brez idealov in šibke morale. Priказuje lahkoživost žensk z meščanskimi razvadami, moški se predajajo uživanju ob vinu in ženskah, družinsko življenje je zrahljano, obremenjeno z zakonolomi. Ljudstvo pa je zapuščeno in trpi, »stanujoč in vzdihujoč... po ubornih slovenskih kočah... tava v duševni temoti od stoletja do stoletja kakor bolnik, ki ne more niti živeti niti umreti.« Pisatelj glasnik Filip Tekstor poziva na delo »za narod trpeči, obsoja zgodovinarja z »višjih razmer zahtevami«, ki terjajo, »da mora okosteneti vsak ud naše družbe, da si mora zamoriti sam sebi duha, da mora potem nositi mrtvo srce v sebi...« V duhu radikalizma osemdesetih let poudarja ljubezen do slovenske zemlje in jezika, postavi zahtevo po delu za narod, kajti čas je dozorzel za samostojno slovensko gospodarsko in politično življenje. A delavcev ni. Nase meščanstvo je brez idealov v zasebnem in javnem življenju, to so »mrtva srca«, le da so jih enim osebam zamorili drugi ljudje, druge pa so »si jih umrtvile same. Ta roman je protest romantika zoper splošno zmago hladnega in računajočega razuma nad toploto žive čustvenosti in nad plemenitimi vrednotami človeka in naroda. Delo je romantično v motivih in zgradbi, a prepleteno z mnogimi gesli sodobnega realizma, odkoder ima zlasti izraziti demokratizem, s katerim je prežeto.

Tavčarjeva romantična narava v meščanskem svetu ni našla dovolj zanimivih snovi, zato jih je iskal v domači zgodovini in v vaškem okolju domačih poljanskih hribov. Pod Levstikovimi in Jurčičevim vplivom je začel pisati vaške in zgodovinske povesti. Kakor ta dva je imel tudi Tavčar narodno utilitaristične težnje, da v svojih delih pokaže samobitnost svojega naroda, njegove markantne značaje in junake, ki varujejo svojo samobitnost in svoj poseben način življenja, da pokaže v splošnosti naše ljudstvo kot krepak, svoboden in samorasel narod, ki ima pravico do skromnega mesta v družbi drugih narodov. Take krepke značaje je iskal v davni, ko so še rimske legije hodile po naših idiličnih dolinah (»Tiberius Pannonicus«), v časih reformacijskih bojev (»Vita vitae mese«, »Grajski pisar« in deloma »V Zali«), v dobi, ko je tuje plemstvo prepovedovalo našemu človeku, ki se je sam povzpelo do plemiča, da si ne sme jemati žene po svojem srečanju (»Janez in Solnce«). Pokazal je, kako so v dobi, ko je dunajski cesar novačil med našim ljudstvom, posamezni neupogljivejši sinovi rajši odhajali v gore kot »rokovnjači«, kakor da bi nosili vojaško suknjo (»Kuzovci«). Dobo nevsakdanjih in strastnih ljudi po tridesetletni vojni je poka-

zal v »Visoki kroniki«, graščinsko romantiko pa upodobil v povesti »Otok in Struga«. Markantne značaje pa išče tudi med svojim kmetijskim ljudstvom loškega pogorja (»Med gorami«). Poleg Levstika in Jurčiča so vplivali pri oblikovanju teh del tudi tisti nemški pisatelji iz druge polovice prejšnjega stoletja, ki so se razvili v izrazite slavitelje meščanskih vrlin. Bertholt Aurbach je slavil preprosti in zdravi razum v pridobitnem meščanskem in še bolj v krepkem kmetijskem stanu. Friedrich Spielhagen je prikazoval prehajanje propadajočega plemstva v dvigajoči se meščanski stan. Nemški trgovski in meščanski delavnost je slavil Gustav Freytag in nasledoval podedovane nemške rodovne vrline v davni pradedov. Wilhelm Raabe je odkril grčavo drastično značaje v tiho domačnostno lepoto rodnega severno-nemškega podeželja. Otto Ludwig pa je katal v malomeščanskih domovih svoje Turinje ljudi velikih duševnih bojev. Značaje velikih ljubezenskih strasti sta opisovala Theodor Storm, ljubiteljske okorne in kronikarske povesti, in Paul Heyse, mojster novel. V rodovnih tradicijah in v pokrajinskih tleh domače zemlje iščejo ti nemški pripovedniki čistih pravi in običaje svojega meščanskega stanu in nemstva sploh. Iz zgodovinskih perspektiv namiguje zlasti Laube na sodobne razmere. Ti in drugi nemški pripovedniki pa streme k domačnosti, k vrlenu občutku življenja in odkrivajo ta pristno nemški občutek za domačnost v sedanjosti, še bolj pa v preteklosti v zgodovinskih paralelah.

Pod vplivom takšnih gesel tedanjega nemškega leposlovja je ustvarjal tudi naš Tavčar. V enakem duševnem in umetniškem okolju je narisal postavbo grofa Milana z njegovo elementarno ljubezensko strastjo, ob njem pa barona Konstantina z demokratičnimi in zato človekoljubnimi nazori. Upodobil je Tiberija Pannonskega, kako hrepeni iz gnilega razkošja cesarskega Rima v skromno in zdravo praslavansko domačnost, in svobodoljubnost Petra Smuka s poljanskih hribov, duševno visoko dvignjenega nad njegove rokavnaške pomagale, ki so opisani drastično humoristično. V soglasju s takratnim nemškim pripovedništvom je Tavčarjeva bujna domišljija našla v domači zgodovini ljudi velikih strasti: Georgius in Carulus Cosemus, fanatični kmetiški starec Čude in končno pogumni in vrli vitez Janez Solnce, ki od strani ošabne in samovoljne stare rodovne aristokracije nekaj časa ponižanje trpi, končno pa slavi zmago njegova vztrajna meščanska krepkosti, pohvaljena in poveljana od samega cesarja.

Zdaj so se v moško dobo doraslemu Tavčarju začrtale že vse značilne poteze njegove lastne umetniške osebnosti, tako njegov prerojeni romantični razmah v risa-

nju glavnih junakov z nadpovprečnimi energijami, medtem ko ima pri postranskih osebah veselje v drastično humorstičnem karikiranju njihovih malenkostnih lastnosti. V tem umetniškem nagnjenju je zavil grofa Milana Otoškega v romantičen blesk in ob njegovem zgledu dokazal — pozneje še v »Grajskem pisarju« in v vencu povesti »V Zali« — svojo priljubljeno romantično tezo, da »sta strast in ženska naša večna poguba«. Svoje priljubljene »kontese« je obžaril s sijem nežnega ljubezenskega čustvovanja, aristokratski drobiž pa je prikazal v satirično karikirani luči. Svoje romantično hrepenenje po preprostem in svobodnem življenju v deviški prirodi je razodel v Tiberiju Panonskem v zvezi z romantičnim poveličevanjem preproste domačnosti in v idealiziranem Kuzovcu Petru Smuku, ob katerem tvori njegova rokovnjaška družba romantično drastičen kontrast. Iz naše predporodne romantike se mu izliva skozi pero tisto domoljubje, ki se nagonsko budi v srcu Karla Kosma, vojaščina freisinškega škofa pa je prikazana z romantično drastiko kakor turjaški kastelan v »Janezu Solncu« ali pijanska in pretepaška tovarišija Jurija Ljudevita. Tavčar romantik uživa med kontrasti. Barvitost je njegov element. Kot romantik uživa ob slikanju virtuozno lahкотnega dvoboja Janeza Solca z

objestnim kranjskim plemstvom, ko opisuje ceremonialne nastope košatega kranjskega plemstva in visokega duhovništva ali ko našteva po dostojanstvenih časteh razvrščeni spreved cesarjevega spremstva, pri tem si ne more kaj, da ne bi s sočutjem omenil kmetijskega trpina, ki od daleč gleda ta spreved, z ironijo pa meščančka, ki dela štafažo visoki gospodi. Pri vsej zaverovanosti v dekorativni sijaj nekdanje stanovske slave se mu ustnice krožijo v ironičen nasmešek, ki izdaja njegovo demokratično naravo. Rad se je norčeval iz stvari in ljudi, ki jih je imel rad. To je njegova romantična ironija. Dikcija v takih spisih je bujna, svečana, govorniško dvignjena nad vsakdanjo.

V noveli »Otok in Struga« (Ljubljanski Zvon, 1881) imamo konvencionalno graščinsko romantiko s starimi gradovi, silno ljubezensko strastjo, z blaznimi kontesami, ki gredo v smrt v vodi in z razočaranimi groficami, ki izlivajo svoje gorje v pisma. Pisatelj se vendar že približuje začetnemu realizmu z obsojanjem stanovskih predsodkov in s proslavljanjem meščanske delavnosti v osebi barona Konstantina. Končno se tej ideji pridruži tudi prej aristokratsko ošabna kontesa Serafina in njun delež je tiha zakonska sreča. — »Tiberius Pannonicus« (Lj. Zvon, 1882) se iztrga raskošnemu in

Tavčarjeva soba v škofjeloškem muzeju

barvitemu življenju Neronovega Rima v rodno slovensko domovino. Vsa snov je obdelana romantično. Da se zdrav sin prirode odvrne od gnilega bleka in se z ljubljeno deklico zateče v mirno, preprosto in delavno življenje, je naravnost značilna ideja začetega realizma. — Peter Smuk v »Kuzovcih« (Lj. Zvon, 1882), slaveč sokoljo prostost in vasužo s tihi mi in zaljubljenimi klici pod oknom Zupanove Lenke, ki cele noči prejoka po njem, a si na njegove klice tišči ušesa in skriva pod odejo, je konvencionalni romantični junak. Ostali »Kuzovci« s krmarjem Premetavcem in starim Kosmom pa že spadajo med junake vaše povesti, predhodnice realizma. — Snov za »zgodovinsko podobo« »Vita vitae meae« je pisatelj prvič zajel iz verskih bojev slovenske reformacije. Strastna verska fanatičnost zastopnikov obeh verskih prepričanj, obeh bratov kosmov in starega Cudeta, je povsem duhu romantike, ki je ljubila izjemne, nad vsakdanjost povečane značaje velikih strasti. Z ideologijo demokratičnega realizma je prepoznala tudi obširna novela »Janez Solnce« (Hribarjev »Slovane«, 1885 do 1886.) Drugače pa je vsa romantična v osebah, posebno v modno idealiziranem Solncu, v dekorativnosti ceremonialnih nastopov plemstva in v drastični roparskega plemstva. »V kulturno-zgodovinskih nadrobno stih pa kaže romantični Tavčar, da si je prisvojil nekatera gesla začetnega realizma.

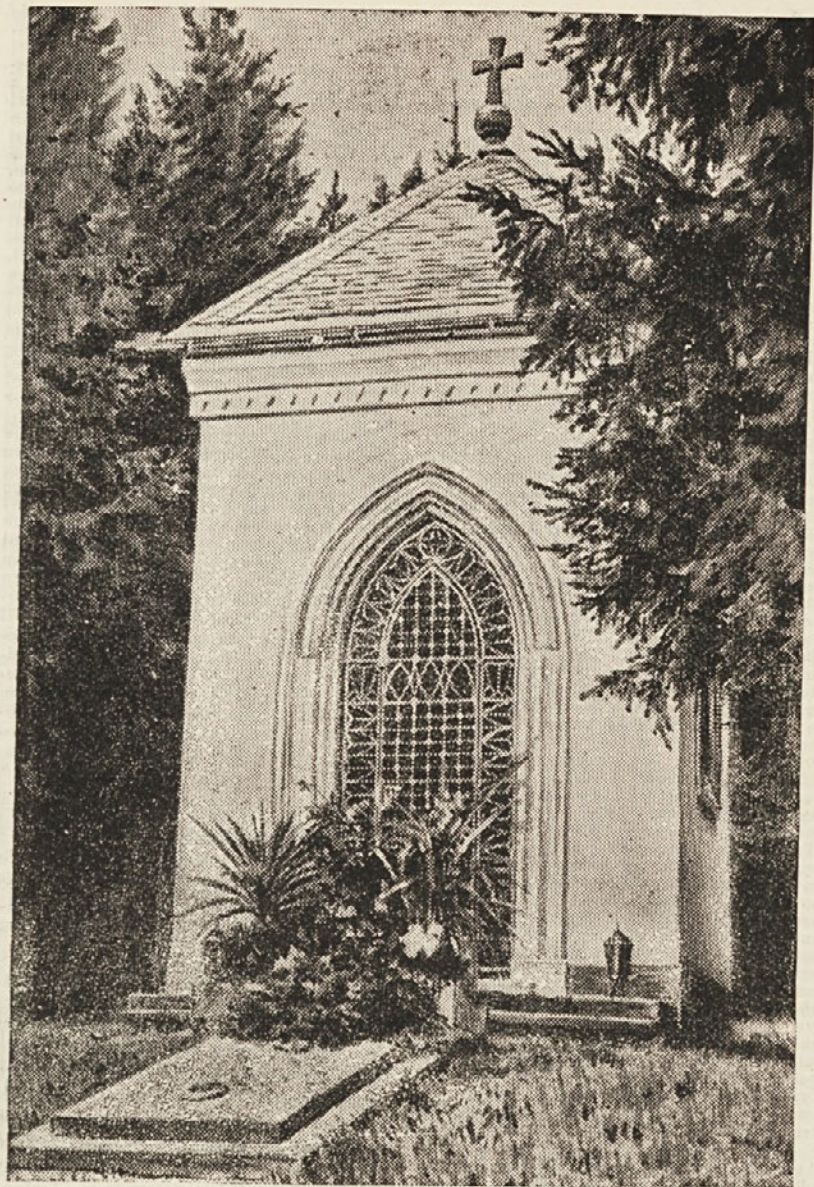
Od 1876 do 1888 je nabral Tavčar vence najlepših »vaskih povesti« pod naslovom »Med gorami«. Te vrste pripovedništva je prevzel od Jurčiča, delovala pa je poleg tega še njegova velika ljubezen do rodne Poljanske doline. Te povesti so romantično razvnete, ker ne predstavljajo običajnih ljudi, temveč izjemne, razgibane nad povprečne mere od vročih sredstev, močnih nagonov in strasti. Drugače pa vsebujejo te povesti že polno realističnih sestavin, realističnega značaja so predvsem viri motivov. Motivov za te »slike iz loškega pogorja« ne zajema iz svoje domišljije, temveč iz resničnih dogodkov. Realistično je tudi poudarjanje materialnih in gospodarskih motivov. Tavčar je v teh povestih pokazal našega kmeta že mnogo resničnejše kakor Jurčič. Zanimivo pa je, kako je Tavčar v tem času, ko je slovenski liberalizem dosegel višek svojega razvoja, v teh povestih presojal meščanstvo: meščanski izobraženec prevara nežnočutno kmečko dekle »Holekovo Nežiko«, meščansko dekle zapusti čutečega kmečkega mladeniča »Miha Kovarjevega«, pomeščanjeni gos pod zavrže kmečkega očeta (»Alojzin«), vaški velikaš »Kobiljekar« bi se rad pogospodil, a propade. Plehki, za užitki streméči meščanski človek je uravnstveno in čustveno globokemu kmečkemu člove-

ku večinoma v pogubo in se vse te zgodbe zanj tragično končajo. Meščana prikazuje kot površnega uživalca, kmeta pa v vsej bedi težkega delavnika: oče vse življenje strada, da izšola sina in umrje kot berač (»Moj sin«), kmečka reva gara kot živina, da ji ne bi bilo treba beračiti, dokler ne propade kot žrtev strahu pred nepreskrbljenostjo na stara leta (»Šarevčeva sliva«). Se bolj realističen je tam, kjer ne popisuje bede kmečkega proletarca ali razmerja med kmetom in meščanom, a tudi tam odloča poleg ljubezni tudi gmotna stran življenja (»Posavčeva češnja«). Izredno realistično je orisana kmečka ženitev, ki je ni sklenila ljubezen, temveč premoženje. Ta materializem našega kmeta je v povesti »Kako se mi ženi« obdan s humorjem, v »Gričarjevem Blažetu« pa povzroči pretresljivo tragiko.

Povesti »Grajski pisar«, »4000« in »V Zali« je pisal Tavčar v letih, ko je bil v ospredju slovenskega političnega življenja, na čelu narodne napredne stranke in mu je bilo javno delo glavno opravilo. To je bil čas kulturnega boja, ločitve duhv in nastanka narodne napredne in katoliške stranke. V prvi se je organizirala slovenska literarna buržnazija, v drugi je bila vodilna katoliška duhovščina z delom katoliško vzgojene inteligence. Zaradi teh bojev so dobila ta dela politično, svobodomiselnost in protiklerikalno tendenco. Tavčar se kljub vsem svobodnimiselnim vplivom svoje izobrazbe v dnu duše ni nikdar odpovedal verskemu katoliškimu naziranj, a bil je katolik iz domačnosti, ki je zvezana s prazniki po Slovenskem, in iz tiste romantike, ki je v slovesnem katoliškem bogoslužju tako rada iskala razmaha svoje čustvenosti, kakor ni rada gledala, če se je cerkev spreminjala v politično sejmšče. Bil je domačnost in liturgičen vernik, te značilne svoje vernosti pa nikdar ni spravljal v zvezo s svojo politično usmerjenostjo, ki je bila vedno svobodomiselnost. Tavčar ni bil nikdar političen vernik.

»Grajski pisar« (Lj. Zvon, 1889) je nastal v času, ko je dr. Anton Mahnič že pol leta izdal bojvevitega »Rimskega katolika«. A ta novela, zaradi katere so izstopali iz kroga »Zvonovih« naročnikov duhovniki, je malo tendenčna, skoraj docela mirno epična umetnina. Pisatelj je tu vnovič posegel go snov v naše duševno in fizično močno razgibane reformacijske čase. To je storil iz domačnostnega romantičnega nagnjenja, ki išče izjemnih, značajno krepkih osebnosti že v davni skopo sporočeni preteklosti našega naroda.

Satirična utopija »4000«, času primerna povest iz prihodnjih dob, je satira na nazore dr. Antona Mahnič. Goriški bogoslovni profesor Mahnič je začel v osem-

Tavčarjeva grobnica na Visokem

desetih letih prejšnjega stoletja svojo ozkosrčno reakcionarno gonjo proti slovenski literaturi, ki ni ustrezala njegovim strogim katoliškim nazorom. S podlistki in članki v »Slovenec« je trgal vse, kar je količkaj dišalo po naprednejšem duhu: Obsodil je prvo knjigo Gregorčičevih poezij, stalno napadal Stritarja, obregoval se je ob vse »Zvonov« krog, posebno pa se je zaletaval v Prešerna. V »Rinskem katoliku«, ki ga je začel izdajati 1888, je poglobil, svoje nazore in razširil svoje poglede na literaturo in umetnost, a tudi na narodnostna in politična vprašanja. Odklanjal je vsako zvezo katoličanov z modernim »napredkom, z liberalizmom in novejšo omiko«. Povzročil je na Slovenskem »ločitev duhov«. Slovenska meščanska gospoda obeh taborov se je po hudem sporu razdelila v klerikalni in liberalni tabor, ki sta se potem vse do 1945 bojevala za oblast nad slovenskim ljudstvom. Tavčarjeva povest je nastala v začetku tega boja med klerikalizmom in liberalizmom. Takrat se je mladi slovenski liberalizem precej hudo zaganjal v klerikalne pozicije, v cerkev in duhovščino. Tudi Tavčarjeva satira je ostra. Tavčar je udaril po Mahničju in s tem po vsem klerikalizmu in ta satira je v bistvu ostra obsodba vsake posvetne moči duhovščine in tudi napad na fevdalne družbeno politične cilje Vatikana. Posebej je bičala diktatorske namene in anacionalno klerikalizma.

»V Zali« (Lj. Zvon, 1895) je ciklus štirih povesti. Imajo vse svojstvene značilnosti Tavčarjevega umetniškega talenta, zlasti ljubezen do narave, do veličastvenega in tihega gozda in do lova, ki ga je pisatelj ljubil bolj zaradi bivanja v lepi naravi kakor zaradi pobijanja živali. Prekrašni so tu opisi gozda, divjega petelina, gozdne noči, o kateri poje kralj gozdne perutnine, »prevzet od sladke ljubezni, ki je kakor vsemu svetu vladarica tudi njemu«, a tudi njemu v pogubo! (Tavčarjevo romantično pojmovanje ljubezni!) Čudovito je rosno gozdno jutro in opis lova. Kaplan Andrej pripoveduje o nesrečni ljubezni kanonika Amanda do protestantske deklice, kmetiški gonjači pa pripovedujejo o svojih žalostnih ljubezenskih izkušnjah. Jernač izpod Skale pripoveduje, kako mu je Repnikov Tomažek izneveril nevesto. Sepasti Tinče obtožuje bolj sebe nego druge za to, da mu je Pečarjev Miha izneveril ženo, da ga je zapustila. Žalostni Miha se spominja svojih bridkih z ženo Marušo, ki ga je pognala v Ameriko in si vzela za priležnika hlapca Gasparija, ki ga je imela rada še preden se je poročila. Tri zgodbe so realistične vaške povesti. Socialno vprašanje, ki goni naše ljudi v Ameriko in moti patriarhalčno vaško idilično romantiko z realističnimi tragedijami sodobnosti, daje tem trem pove-

stim tako izrazito realističen značaj, do kakršnega se Tavčar ni nikjer več povzpел.

Po desetletnem odmoru se je spet oglašil v »Lj. Zvonu« z najobširnejšim delom z romanom »Izza kongresa«, ki je izhajal od julijske številke 1905 do februarске številke 1908. Hotel je ustvariti široko zasnovan »zgodovinski roman« iz nekdanjega življenja Ljubljane, da prikaže, kako so se ponašali stari ljubljanski patriciji v družbi visoke evropske gospode v času kongresa. Zanimalo ga je tudi spoznati smernice, ki so vodile tedanje visoke politike, ko so iz Ljubljane določali Evropi njeno zgodovino. Obšlo ga je tudi veselje, da naslika celo galerijo »tipov« iz plemiških, meščanskih in celo najnižjih slojev Ljubljane. Z martijevostjo kulturno-zgodovinskih skupin realstov je zbiral gradivo. Te kulturno-zgodovinske epizode pa so se tako namnožile, da je nastala bolj kronika kakor roman. Sestavil je mozaik bolj ali manj zanimivih slik in sličic, ki tvorijo ozadje glavni zgodbi romantični zgodbi Eve Luize Thurnove do kneza Metternicha. Tavčar krepko podčrta aktualno tendenco svoje dobe, najizrazitejša je protiklerikalna, katere neizprosen glasnik je bil v času, ko je pisal to delo, že kot aktivni in vodilni slovenski voditelj. Na koncu šele se dotakne tudi ideje slovenskega naroda. Delo ima tudi močno protiaristokratsko ost. Tako se je pisec oddolžil svojemu meščanskemu demokratizmu. Roman je naša povsem svojevrstna umetnina. Pripovedovan je v naglem in razgovornem jeziku s sočnimi in točnimi metaforami in prispodobami. Zasnova je obširna, osebe mnogoštevilno in raznovrstno kakor težko še v kakšnem našem romanu.

Spet je Tavčar odložil pero in šele 1917 je presenetil občinstvo s čudovito nežno podobo svoje ožje domovine, z najlepšo zaključno sliko k njegovim prejšnjim »Slikam iz loškega pogorja« — s »Cvetjem v jeseni« v Ljub. Zvonu. To je galerija kmetiških »originalov«, zasnovana po Levstikovem literarnem programu, izvršena v duhu Jurčičeve dediščine. Odeta v rahlo romantično kopreno predstavlja v zaporednih slikah več veselja, užikov in lepote kmetiškega življenja v obliki, veselega in zdravega dela na polju, travniku, v gozdu in na domu, v podobi praznovanj, ples-

nih radovanj in vasovanj, kakor pa mračnih skrbi in socialnih brig. Socialnih kmetiških kriz se pisatelj nalahko dotakne samo tam, kjer Mlačan prodaja posestvo in išče srečo za morjem. »Cvetje v jeesni«, je nežen slavospjev na pisateljevo ljubo »Blegaševo kraljestvo«, na njegove ljudi in njegovo prirodo. To je pesem romantične duše, ki hrepeni iz bolehnne mestne kulture v preprosto in zdravo prirodo. V ospredju vseh oseb je nežna postavica tragično obžarjena Mete, malobesedne, sramežljive in preproste deklice, otroka prirode. Ljubosumnost nasproti »Katretu« in jezljiva občutljivost nasproti nagajivim vaškim otročajem jo dela realno, cela vrsta prizorov pa jo oblika z naravnost idealnim sijem: kako krmi postvr Jero, kako se opravlja za žegnanje na Gori, kako odlikuje tam svojega zmagovitega kavalirja s kratko besedo: »Grozno žal se mi zdiš,« kako hrani doma v skrinji srce z Gore, popis izleta na Blegaš ali slovo »Na Poklonu« — sami čudoviti opisi neizrečene rahle prve ljubezni. S krepko, izkušeno roko, sta vzeta iz ljudske srede oče Boštjan in mati Barba. V kratkih, sigurnih potezah so narisane tudi stranske osebe: patriarhalni par dekle in hlapca, tako tudi tekmeč Karlovški Anžon, mojstrsko tudi vse druge osebe. Biser pripovedne sile je popis pisateljevega prihoda na Jelovo Brdo v družbi Skalarja in Luce ob molitvi rožnega venca in ob grožnjah razsrjenih vaščanov. Ideja te povesti je slavospjev našemu kmetu in njegovemu delu, njegovim izdavninam podedovanim npravem, navadam, običajem, vsemu njegovemu dejanju in nehanju, njegovemu mišljenju in govorici, v vsej njeni krajevni samoraslosti. To je zanosno proslavljanje naše zemlje,

njenega človeka in njene poezije v pokrajini. »Kmet je kralj, neodvisen od vsega sveta!« je pisatelj lev nauk.

Najlepša in najzrelejša Tavčarjeva povest je »Visoška kronika«, pisana je v slogu kronike, izšla je v Lj. Zvonu 1919. V tem delu se je njegova zgodovinska umetnost uravnala v čudovito umerjene resnobne in mogočne linije. To povest je avtor zasnoval na pičlih zgodovinskih podatkih, ki jih je našel v raznih listinah, zgodovinskih razpravah in urbarjih. Nasprotno od »Cvetja v jeseni«, ki je nedolžno in čisto, je »Visoška kronika« vsa temna, polna groznih in pretresljivih dogodkov. Spomnimo se le, v kakšnih mukah je umiral visoški gospodar »Polikarp Kalan, spomnimo se njegovega pregrešnega življenja! Romantično-pretresljiva je sodba čarovnice Agate v Loki. — Oče Polikarp, gospodar dveh kmetij, ki jih je pridobil z denarjem, prinesenim iz vojne, je monumentalna podoba našega kmeta iz davnine, ki se z vso ljubeznijo oklepa svoje zemlje, ki si jo je sam pridobil. Polikarp je tragična oseba, zavita končno v plašč pokore. Polikarp je luteranec, vztraja v svoji veri in v tem se izraža vsa trdnost in neizpodbitnost našega kmeta. — Sin Izidor je slabši. Sam se zaveda svojih napak, pa vedno znova zagazi vanje. Izidor je čisto realističen tip. V tej povesti je Tavčar zopet ustvaril tri prelepe ženske značaje: mučeničnico Barbaro Kalanovo, samaritansko Margareto in pravičnjo Agato. Z globokim spoštovanjem opisuje tiho, skromno, a včasih mučeniško delo ženske, ki z največjo potrpežljivostjo prenaša vse grobosti možne nature. — Vrlina »Visoške kronike« je stabilnost v mišljenju nastopajočih oseb. Tavčar je ustanovil svoj individualni slog, ki ga suvereno obvladuje kot voljno in poslušno izrazilo. Tu naletimo tudi na zelo fine psihološke prizore: n. pr. ko oče Polikarp obišče bolnega sina Izidorja, ali ko Margareta izroči ženinu Izidorju »facencelčke«. — Glavna pisateljeva misel je njegova silna ljubezen do rodne grude. Sam pravi: »To je naša edina neskaljena prijateljica, vedno ti kaže en in isti obraz in zvesta ti ostane, če jo še tolikrat zatajiš.« »Zemlja domača — ni prazna beseda.«

Tavčar je s svojo močno čustvenostjo, bogato fantazijo in barvitim slogom eden največjih slovenskih pripovednikov. Toda meščanski liberalizem, čigar predstavnik je bil, plitvost tedanje meščanske miselnosti ni dovoljevala, da bi se bil umetniško do konca oblikoval. Zato je najmočnejši tedaj, kadar se vrača med ljudstvo, a čim starejši je, tem bolj ga idealizira.

S PREDZADNJE LANSKE PREMIERE
W. O. S O M I N : A T E N T A T

Režija: *Balbina Battelino-Baranovičeva*

Scena: *Akademski slikar Milan Butina*

Kostumi: *Mija Jarčeva*

Prizor iz tretjega dejanja. Liza (M. Goršičeva), Avgust (M. Brezigar)

Prizor iz tretjega dejanja. Liza (M. Goršičeva), Avgust (M. Brezigar)

(Foto Pelikan)

Z ZADNJE LANSKE PREMIERE

VALENTIN KATAJEV: KVADRATURA KROGA

Režija: Andrej Hieng Scena in kostumi: Arh. Sveta Jovanović

Prizor iz tretjega dejanja: Od leve proti desni: Flavij (P. Božič), Tonja (N. Sirnikova), Vasja (J. Škof), Abram (V. Podgoršek) in Ljudmila (N. Božičeva)

Zaključni prizor komedije. Od leve proti desni: Ljudmila (M. Goršičeva), Abram (V. Podgoršek), Vasja (J. Škof) in Tonja (N. Sirnikova)
(Foto Pelikan)

SLOVENSKA LJUDSKA IGRA IN TAVČARJEVO 'CVETJE'

Ko se razpravlja o tem, kaj naj igrajo naša poklicna gledališča v manjših mestih, se vedno znova in znova ponavlja zahteva po dobri ljudski igri. Pod tem širokim pojmom pa se skrivajo najrazličnejša pojmovanja. Za nekoga je ljudska igra nekaj takega, kar so nekoč imenovali spevoigro, to je dramatisirana zgodba iz kmečkega življenja z glasbo in petjem, za nekoga drugega je to romantična storija s folklornimi vložki, za tretjega zopet je ljudska igra dramatisirana pridiga o dobrem in zlem, o tem, kaj je v življenju dovoljeno in kaj ni dovoljeno in o tem, kako se hudo kaznuje, dobro pa plačuje.

Zahteva po gledaliških delih, ki bi črpala življenje iz ljudstva in ki bi govorila neposredno najširšim ljudskim množicam, je seve več kot upravičena. Saj mora občinstvo v gledališču videti samo sebe, svoje življenje, svoje tegobe in svoje srečne ure. Uporabimo kar prastaro prisodobo: gledališče mora biti ogledalo življenja. In če se trudimo, da bi med gledališko občinstvo pritegnili najširše ljudske plasti, se moramo še bolj truditi, da bomo tem ljudem podržali pred oči resnično ogledalo njihovega življenja. Z eno besedo: igrati dela iz ljudstva za ljudstvo, ljudske igre. Toda kake? Imamo taka dela? In dalje: kaj je pravzaprav ljudska igra?

Poskusimo si danes iz sklopa teh vprašanj odgovoriti na zadnjega: kaj je pravzaprav ljudska igra?

Večinoma se ljudska igra istoveti z romantično igro iz kmečkega življenja. To pojmovanje izvira iz dveh dejstev. Prvo: naš kmet ima sto in stoletno tradicijo in številčno je še danes najmočnejša plast slovenskega naroda. Drugo: slovensko slovstvo snovno v glavnem črpa iz kmečkega življenja, a v svojem začetnem razdobju je komaj kdaj stopilo iz tega okvira.

Toda kmečko življenje, ki ga gledamo v teh ljudskih igrah, je obsijano z nedeljskim soncem, prepleteno s pesmijo in starimi šegami, tako da za vsem tem komaj zaslutimo trdo vsakdanjo resničnost. Velik korak naprej je napravil Fran Finžgar, ki mu idila vaškega življenja, šegavo prerekanje in modrovanje njegovih ljudskih tipov sicer še vedno zastira resničnost, ki pa je ob vsem tem vendarle upodobil osnovne, nepomirljive konflikte v življenju na vasi, ki izvirajo iz socialne nenakosti in pohlepa po zemlji, imetju in veljavi. Zlasti v njegovih zgodnjih igrah se prepleta ljudska romantika in stvaren, globok in prodoren pogled na kmečkega človeka in njegovo življenje. To zdravo realistično jedro se v poznejših delih vse bolj razrašča in njegova »Razvalina življenja« je klasična kmečka drama, ki sicer resda ni zgrabila problema pri socioloških temeljih, ki pa je vendar verna umetniška podoba naše vasi in življenja v njej v prvih letih našega stoletja in v kateri žive jasni, izklesani kmečki značaji v nepotvorjeni resničnosti brez romantičnih olepšav, pa tudi brez pretiravanja slabosti.

Toda ob »Razvalini življenja« trčimo na novo vprašanje: ali sme biti ljudska igra »zgled« iz življenja, ob katerem pisatelj razlaga ljudstvu: »Glej, tako in tako živi, da bo prav! Če boš pa živel recimo tako, kot Urh ali Martin, se ti bo življenje maščevalo!« Z drugimi besedami, koliko sme biti pisatelj ljudske igre neposreden vzgojitelj? Najmočnejši

predstavnik tehtne slovenske ljudske igre, Fran Finžgar je v vseh svojih delih te vrste tudi vzgojitelj. Pozna se, da je duhovnik, ki zelo dobro pozna sugestivni vpliv gledališča kot najbolj neposredne umetnosti in njegov vpliv na ljudi in njihovo vest. Glas pridigarja, učitelja in vzgojitelja je slišati iz vseh njegovih ljudskih iger, dasi dovolj jasno in neposredno govori že življenje samo, ki ga riše v teh delih. Umetnina, tako slovstvena kot gledališka, pa nikoli ne sme biti le zvočnik, le trobilo, skozi katerega pisatelj ali gledališki umetnik priporoča svoje nazore o življenju in svoje poglede nanj, marveč mora umetnina govoriti sama, govoriti mora življenje samo, ki je v njej poustvarjeno. Moraliziranje je v resnični umetnini nepotrebno. Potrebno pa je tam, kjer je življenje prikazano površno, ali bolje: površinsko in kjer je zgodba uporabljena le kot primer, le kot zgled, ob katerem ima pisatelj priložnost, da razpreda svoja modrovanja.

O resnični, dobri ljudski igri torej ne moremo govoriti ne pri delih, ki slikajo življenje kmečkega ljudstva v romantični, idilični, olepšani in potemtakem nestvarni in neresnični luči, prav tako ne pri delih, ki zgodbe iz kmečkega življenja potrebujejo le kot okvir za oživiljanje folklornih elementov, ljudskih običajev, šeg in navad. Te vrste igre brez dvoma imajo svojo pomembnost, toda ne med ljudskimi igrami v pravem pomenu besede, marveč med gledališkimi deli, ki oživljajo elemente ljudskega izročila in narodnega blaga v najrazličnejših načinih prvobitnega umetniškega izživljanja bodisi v plesu ali pesmi. Taka dela se prerada izrode v izletniško kmečko romantiko, sentimentalnost, operetno sladkობnost in neužitno potvarjanje resničnosti. V to se je romantična ljudska igra tudi že izrodila na prelomu 19. in 20. stoletja in Fran Finžgar je na primer »Divjega lovca« napisal kot protest proti tej škodljivi maniri ponarejene, sladkobne, zlagane in za lase privlečene »ljudske romantike«. Tudi preprostim zgodbam iz kmečkega življenja, ki naj bi jih ljudski odri igrali za kmečko ljudstvo, ne moremo priznati naslova resničnih ljudskih iger, ker so še vse preveč zgledi iz življenja, iz katerih govore bolj vzgojitelji kot umetniki.

Kaj torej? Kaj je potemtakem ljudska igra? In: imamo potem sploh Slovenci dobro ljudsko igro?

Preden si odgovorimo na to vprašanje, si moramo biti na jasnem o nečem. Namreč o tem, da je umetnost ena edina. Ni preproste umetnosti za ljudstvo in visoke umetnosti za inteligenco. Ne. Umetnost je ali je ni. Vsaka umetnina je živo življenje, ki je kristaliziralo pod oblikujočimi umetnikovimi rokami. Razvoj, gibanje, dinamika, dogajanje, čas, prostor, vse to je zgneteno v novo, pregledno, jasno, brezpogojno resnično in lepo obliko slike, kipa, pesmi, povesti, romana ali gledališke igre. Resnično, sem dejal. In kot je resnica samo ena, tako je tudi umetnost samo ena. Razlika je le v tem, da je kmečkemu človeku bližja tista umetnost, ki obravnava in prikazuje njegovo življenje, njegove skrbi, njegove težave in njegove lepote. Nikakor in nikoli pa ne more biti resnične umetnine, ki bi prikazovala kmečko življenje samo za kmeta, druge umetnine, ki bi prikazovala kmečko življenje samo za meščana in delavca, marveč je samo taka umetnina, ki prikazuje kmečko življenje tako, da ga razumejo, podožive in spoznajo za resničnega vsi: kmet, delavec in inteligent.

In zdaj že ne more biti več dvoma: *vsaka resnična dramska umetnina iz življenja ljudstva je prava ljudska igra.*

Ne torej romantika »starih, dobrih časov«, marveč resničen, stvaren, globok umetniški prikaz življenja ljudstva: to je ljudska igra v pravem pomenu besede:

Res je, o takih delih danes v slovenskem dramskem slovstvu težko govorimo, ker jih je zelo malo. To predobro vedo vsi, ki so kdaj stali pred vrašanjem, katero ljudsko igro naj uvrste v spored.

Zanimiva zgodba, slikovitost življenja, folklorne vrednote, kakor jih posrednje Tavčarjevo Cvetje v jeseni v dramatizaciji O. Šesta, so razlogi, zaradi katerih uprizarjamo kot prvo predstavo v sezoni 1953-54 to staro kmečko igro. Toda s tem je naše gledališče izpolnilo le del svojega poslanstva in to manj pomembni del. Pred njim pa je še druga, pomembnejša in daleč odgovornejša naloga: poddržati pred oči ljudstvu resnično, mogoče brezobzirno, toda brezpogojno resnično ogledalo njegovega življenja. To je bilo poslanstvo gledališča, odkar živi in nikoli ne more biti drugače.

Lojze Filipič

E E D O R G R A D I Š N I K

ZGODOVINA CELJSKEGA GLEDALIŠKEGA ŽIVJENJA

(Nadaljevanje)

Pred preselitvijo v novozgrajeni Narodni dom so Čitalnica, Celjsko pevsko društvo in Sokol od časa do časa prirejali manjše gledališke predstave, vendar so bile to slučajnostne prireditve brez vsakega načrta. Tako poroča »Domovina« z dne 5. I. 1895, da je bila na Silvestrov večer dne 31. XII. 1894 uprizorjena veseloigra »Ženski jok« (»Ženski jok«. Igra v enem dejanju. Po francoski: Les femmes qui pleurent« par Siraudin et Thiboust, poslov. Valentin Mandelc. Slovenska Talija, zv. 50, Ljubljana 1881) ter pravi:

»Igra »Ženski jok« privabila je toliko smeha, da se je vsakdo radoval, končati tako zadnje trenutke umirajočega leta. Predstavljalci potrudili so se v resnici storiti vse, da igra zbudi zanimanje in pokaže lepote jezika. Vsi igralci rešili so svoje naloge častno, posebno dame gospa dr. Glaserjeva in gospa dr. Janežičeva. Ugajal je tudi posebno g. dr. Konrad Janežič kot »Dagminin«! Pohvalno je omeniti g. dr. Glaser kot Podvinski in g. Janko Vavken kot Kilijan.«

Dne 17. II. 1895 je Narodna čitalnica priredila veseloigro »Gari-baldi« (gluma v enem dejanju. Spisal Julij Rosen. Poslov. Ivan Kalan. Slov. Talija, zv. 33, Ljubljana 1876) komični prizor — »Stotnik in njegov sluga« ter šaljivi samospev »Stari Kranjec«. Dne 24. marca istega leta je Sokol uprizoril Linhartovo »Županovo Micko«, Celjsko pevsko društvo pa je 18. VIII. 1895 priredilo izlet v Teharje, kjer je v Cajhnovi gostilni uprizorilo dvojice komičnih prizorov: »Klepetec« in »Taljan«.

To je vse gledališko delovanje Čitalnice in Celjskega pevskega društva zadnje leto pred preselitvijo v Narodni dom, ki smo ga mogli

ugotoviti iz nepopolnih zapisnikov obeh društev in iz »Domovine«.

Kakor smo že omenili, so prvo leto po preselitvi prirejali le gostovanja ljubljanske Opere in Drame ter prično pravo gledališko življenje celjskih Slovencev šele v sezoni 1897—1898, torej po prihodu dr. Vladimirja Ravniharja v Celje, ki je bil sprejet dne 8. julija 1897 za člana Čitalnice. Svoje pravo delo je takoj usmeril v vrste Celjskega pevskega društva, kjer je prevzel mesto pevovodje in pričel organizirati igalski ansambel za slovensko gledališče. Ze 24. novembra 1897 je skupno s Sokolom priredilo Celjsko pevsko društvo »jour fix«, na katerem je pod vodstvom dr. Ravniharja nastopilo C. P. D. s koncertnimi točkami in s šaloigro »Stotnik in njegov sluga«. Stotnika je igral Ivan Rebek, slugo M. Korošec.

Na Miklavžev večer istega leta (5. XII. 1897) je bila igrana v režiji dr. Ravniharja veseloigra »Gluh mora biti«. (Burka v enem dejanju — Poleg francoskega »Le deux sœurs« od J. Minauxa, v nemški predstavi »Taub muss er sein«, poslovenil Josip Noll. Slov. Talija, zv. 30, Ljubljana 1875.) O tej predstavi je pisala »Domovina« dne 10. XII. 1897 sledeče: »V jednodejanski burki »Gluh mora biti« bilo je težko verjeti, da so predstavljalci naši domačini, ki so večinoma tukaj prvič javno nastopili. Kako dovršeno vedel se je v svoji ulogi gluhi tast (g. Rebek) in njegov sluga (g. Terček), a tudi naivno varajoča hčerka bogatega glušca (gdč. Leitgebowa) ter nje skrivni ljubimec (g. Sax) bila sta povsem na svojih mestih. Uvideli smo, da imamo doma prvovrstnih strokovnih moči ter se smemo nadejati, da ni bil to prvi in zadnji nastop«.

Še isti mesec, na Silvestrov večer dne 31. XII. 1897 je Narodna čitalnica v dr. Ravniharjevi režiji uprizorila veselo igro »Poglavje I. II. in III.« (Veseloigra v enem dejanju. Češki spisal G. Pfleger-Moravsky. Poslovenil J. Mohorič. Slov. Talija zv. 15, Ljubljana 1879). O tej predstavi je poročevalec pisal v »Domovini« 7. I. 1898 sledeče: »Največ zanimanja mej celim sporedom pa je brezdvomno vzbujala veseloigra »Poglavje I., II. in III.« Nas je navdajal strah, da bi se igra ponesrečila, saj je pač znano, da je spretnost in nadarjenost igralcev prvi pogoj, da prospe igra. Igro samo na sebi ne dosti vredno ume dober in spreten igralec predstavljati, da ugaja — in nasprotno. Omenjena igra ni Bog se ga vedi kako duhovita a vendar še dokaj hvaležna, ako so vse uloge v pravih rokah. Najbolj je ugajala igra vdove Libinske (gdč. Meta Baševa), svetovalec Kobinskega (g. dr. Ravnihar), Jakob (g. Terček) in Vidinov (g. Rožman), a tudi ostali igralci kakor Julija Podmajška (gdč. Leitgebowa), Vladimir (g. Valenčak) in Marta (gdč. Hočevanjeva) so svojo ulogo povsem častno rešili.« —

Iz tega poročila zvemo, da je v igri »Poglavje I. II. in III.« dne 31. XII. 1897. prvič nastopila poznejša dolgoletna najvidnejša igralka slovenskega gledališča v Celju Meta Baševa in drugič Ana Leitgebowa, poznejša soproga Rafka Salmiča.

Dne 22. maja 1898. je Celjsko pevsko društvo priredilo veselico v prid Kat. podpornemu društvu, na kateri so igrali v režiji dr. Vl. Ravniharja Jurčič-Kersnikovo enodejanko »Berite Novice« pod naslovom »Berite Domovino«. V glavnih ulogah sta nastopila dr. Ravnihar in Mira Karlovškova. To je bil prvi nastop Mire Karlovškove, ki jo od tega nastopa dalje srečujemo vrsto let med najboljšimi močmi celjskega gle-

dališča. Na Silvestrov večer istega leta (31. XII. 1898) srečamo prvič na odru njenega moža *dr. Josipa Karlovška*, ki je bil v poznejših letih ena najvidnejših gledaliških osebnosti celjskega odra. Igrali so burko »*Krojač Fips*« (»Krojač Fips ali nevarni sosed«). Burka v enem dejanju. Poslovenil Davorin Hostnik. Slov. Talija zv. 46, Ljubljana 1879). Poročevalce »Domovine« je v 1. števil. z dne 6. I. 1899, o tej predstavi napisal sledeče: »V burki »Krojač Fips« odlikoval se je zopet kakor vselej g. dr. Ravnihar, ki je predstavljal Fipsa. Pa tudi ostale osebe kakor Lizika (gospica Dolinarjeva), Leon Mihelič (g. dr. Karlovšek), Lucija Polajka (gospa Karlovškova) ter sluga Lojze (g. Terček) bili so s svojimi ulogami na pravem mestu. Burka je izvalila mnogo smeha.« —

Vse te različne enodejanke, ki jih je dr. Ravnihar uprizarjal v teku dobrega leta ob raznih priložnostih, so bile šola za igralce začetnike, ki jih je vedno več pritegoval dalekovidni dr. Ravnihar s posebnim namenom v krog svoje gledališke družine. Dobro se je zavedal, da s samimi začetniki ne more uprizoriti večjega, celovečernega dramskega dela, zato je uprizarjal kratke enodejanke, v katerih je zasedal vedno nove moči ter tako preizkušal in vzgajal vedno nove in nove igralce, dokler končno ni imel zbranega ansambla, s katerim se je lahko lotil večjega in zahtevnejšega dela.

Tako pridemo do prve redne sezone celjskega gledališča 1899—1900. V tej sezoni je dr. Ravniharju po naprej določenem načrtu uspelo dvigniti nivo celjskega slovenskega gledališča na tako višino, da se moramo danes čuditi, od kod je jemal toliko energijo, da je to zmozel. Bil je aktivni član vseh celjskih društev, odbornik Čitalnice in Sokola, predsednik Celjskega pevskega društva, njegov pevovodja, režiser in igralec, organizator vseh gledaliških predstav, plesni učitelj itd. in vse to ne na papirju, temveč povsod aktivni delavec in pravi narodni garač. V dveh letih svojega bivanja v Celju se mu je posrečilo, kar se ni posrečilo nikomur pred njim: zbral je okrog sebe v okviru Celjskega pevskega društva igralski zbor, s katerim mu je bilo omogočeno ustvariti v Celju pravo slovensko gledališče.

Po poizkusih z raznimi enodejankami v letih 1897 in 1898 je dne 16. aprila 1899 uprizoril na odru Narodnega doma prvo slovensko celovečerno gledališko predstavo »Čevljar baron«, burko s petjem v treh dejanjih. Spisal Rudolf Hahn. Poslovenil Jakob Alešovec. Godba: T. Hauptner. O tej predstavi je pisala »Domovina« v 16. števil. z dne 21. aprila 1899 sledeče.

S to igro se je menda vsestransko pogodil okus občinstva. Malokatera diletantska predstava je imela v našem Narodnem domu toliko poslušalcev. Vsi prostori v dvorani in na galeriji so bili napolnjeni. Kakor že omenjeno, uprizorili so igro domači diletantje, člani Celjskega pevskega društva. Večina njih pa se je kretala, govorila in pela, kakor igralci po poklicu. Posebno lahko to trdimo o baroninji Rošički (gospica Baševa), o mojstru Podplatu (g. Boc), o hišnem zdravniku (g. dr. Karlovšek) in učencu Naceljnu, katerega uloga je bila v rokah spretnega igralca g. Perdana. Toda nič manj srečne so bile v nastopih tudi ostale osebe kakor Marička (gospica Vrečarjeva — njen prvi nastop!) Zajbelnova (ga. Kalanova), grof Radiški (g. Sax), Arabela (gdč. Miklavčeva), Rafael (g. Rosina) ter kot policaj (g. Terček) in sploh tudi vsi drugi. Kar pa je moralo vsakogar očarati, bilo je skladno in umetno petje in pri tem

si zasluži prvo priznanje gospica Vrečarjeva (Marička), katere poln, fino negovan, sveže čist glas bi delal čast vsaki operi. Do popolne harmonične veljavnosti prišlo je pa tudi petje vsega zbora, osobito pa še ono g. Perdana. Vsakdo je našel tukaj v lepi igri svoj užitek: jedni so se morda divili le komiki, drugi petju, zopet drugi so se naslajali nad umetniško ubranim spremljanjem polnoštevilnega orkestra.

Igra je imela tak uspeh, da so jo morali dne 30. aprila ponoviti in je po reprizi »Domovina« v svoji 18. številki z dne 5. maja 1899 priobčila sledeče poročilo:

»Naš vrli čitalniški orkester je dvignil vso vprizoritev iznad stališča našega gledališča. Cutili smo se v pravem, velikem gledališču. Pevsko društvo je imelo izredno srečo, ko je izbralo to igro, a še večjo srečo, ko je izbralo igralce. Ako pregledamo njih vrste, ne vemo, komu bi dali prednost. Vsakdo je bil na svojem pravem mestu in zato nam je težko, da bi delali razloček med enim in drugim. Ako naj hvalimo fino aristokratsko igro in ravno take toilete gospe baronice (gca. Meta Baševa), moramo istoredno hvaliti simpatično dobro šolani glasek Maričke (gospica Vrečarjeva) ter komično masko in ravnotako igro te »švedraste tetke« (ga. Kalanova). Izmed gospodov gre lavor-venec Naceljnu (g. Perdan). Odkar je prišel gospod Perdan v Celje, začelo se je dramatično vprašanje reševati živahneje. Kdor je imel nekoliko vpogleda za kulise, je videl, da g. Perdan pripušča njegov gledališki temperament, da je regisseur, inspicent, učitelj itd. vse v eni osebi. O njegovih igralskih zmožnostih ni potreba posebej govoriti. Vsakdo se je lahko sam prepričal, da boljšega reprezentanta njegove uloge nima kakor je bil ravno ta Nacelj. Celjskemu društvenemu življu želimo, da bi ohranil gospodu Perdanu v svojo oživelost ter občinstvu v zabavo. Izboren je bil g. Boc kot mojster Podplat, izboren v igri i v maski. Strah, spoštovanje in veselje — vsa čutila je vzbujala njegova igra. Resnega hišnega prijatelja in zdravnika je predstavljal dr. Karlovšek, kavalirski vzgojenega nepravlega barona g. Rozina, njegovo zaročenko Arabelo je dobro dala gospodična Miklavčeva, le-te oče je bil g. Sax, policaj in strežaj g. Terček — vsakdo je bil na svojem mestu, predstavljalec, proti kateremu bi tudi najstrožja kritika ne mogla zabeležiti pregreška. Tudi ostale dame in gospodje — zlasti pa regiment čevljarjev — so lepo popolnjevali izvrsten ensemble...«

Takšna je bila kritika obeh predstav »Čevljarja barona«.

Ob tej priložnosti je umestno, da dodamo tej laskavi kritiki nekaj besed komentarja. Kakor smo že omenili, je dr. Dečko kot voditelj političnega in gospodarskega življenja celjskih Slovencev v devetdesetih letih naseljeval v Celju obrtnike in trgovce, o katerih je vedel, da ne bodo opravljali samo svojega stanovskega posla, temveč da bodo nastopali aktivno tudi v celjskih narodnih društvih. Na ta način so pred prihodom dr. Ravniharja delovali v Celju že tiskarnar Dragotin Hribar, trgovec Karl Vanič, ključavničar Ivan Rebek in dr. Leta 1899 pa sta dr. Ivan Dečko in dr. Vl. Ravnihar pripeljala v Celje med drugimi dva obrtnika, ki sta s svojim delovanjem kot gledališka igralca izredno poživila celjsko kulturno življenje. »Domovina« z dne 19. maja 1899 je glede tega objavila sledečo novico:

»Novi slovenski obrtniki v Celju. — V najnovejšem času so se nastanili med nami naslednji narodni obrtniki: Fran Perdan, čevljar,

Gospodka ulica št. 24. (danes Zidanškova ul.), Ivan Cesar, kipar in slikar, »Narodni dom«, Rafael Salmič, urar, »Narodni dom« in Lovro Pokorn, medicinar in voščar, Gledališka ulica šte. 3.—»

Kakor je razvidno iz gornjega poročila »Domovine« o predstavah »Čevljarja barona«, se je Fran Perdan takoj po svojem prihodu v Celje vključil v krog Ravniharjevih gledališnikov, kjer je koj spočetka prevzel vodilno vlogo režiserja in igralca. Prišel je iz Ljubljane, kjer je bil član ljubljanskega slovenskega gledališča.

Že dne 2. junija — torej komaj dober mesec po objavi gornje notice o naselitvi novih slovenskih obrtnikov v Celju — poroča »Domovina« o »jour fix« Sokola sledeče:

»Šaljiva igra »Prvikrat pri fotografu« je bila pričetek zabavnega konca. Oba igralca, tako fotograf (g. Terček) in njegov fotografujoči objekt (g. učitelj Bizjak) sta žela vsestransko odobravanje. Posebno je bil gospod Bizjak v kostumu, kretanju in govorjenju dovršen original samozavestnega kmeta, kakor ga je videti le pri Blažu Mozelu v »Rokovnjačih«. Polni moški zbor Celjskega pevskega društva je pel večkrat izborno naše najlepše narodne. Vrhunec zabave sta tvorila nam že znana komika gg. Perdan in Salmič. Naj sta nastopila posamezno, v dvospěvu ali v dvogovoru, polastil se je cele dvorane smeh. G. Perdana že naše občinstvo pozna kot junaka v tej stroki, *nov pa nam je bil g. Salmič* — kateri pa je s svojo mojstrsko mimiko takoj pridobil srca vseh zabave željnih. *Slovenci smo v Celju lahko ponosni na te dve moči in žalostno bi bilo, če bi si jih ne vedeli držati kot narodna obrtnika...*» (Podčrtal F. G.) Iz zadnjega stavka tega poročila je jasno razvidno, da Celjani niso bogve kaj podpirali svojih obrtnikov, da so Perdanu in Salmiču pri gledaliških predstavah sicer navdušeno aplavzirali, da pa niso dovolj posečali njunih delavnic. Da je bilo res tako, bomo zvedeli pozneje. —

S prvo celovečerno igro »Čevljar baron« je dramski odsek Celjskega pevskega društva dosegel svoj prvi veliki uspeh. Pri uprizoritvi te razmeroma zahtevne spevoigre sta sodelovala moški in ženski pevski zbor ter pomnoženi salonski orkester pod vodstvom učitelja Antona Munde, ki pa je sredi leta odšel na dunajski konservatorij in je prevzel pevovodstvo zopet dr. Ravnihar. Režiser je bil bivši član ljubljanskega gledališča Fran Perdan. Ohrabreni z uspehom »Čevljarja barona« so 1. oktobra 1. 1899 začeli novo sezono z ljudsko igro s petjem in petih dejanjih »Revček Andrejček«, spisal Karl Morre, poslovenil J. Bedenak, (Slov. Talija zv. 57, Ljubljana 1891). O tej predstavi beremo v »Domovini« z dne 6. oktobra 1899 sledeče: »Do pred kratkim časom so se na odru naše Čitalnice predstavljale le enodejanke ali pa komični soloprizori, a letos se je v tem pogledu napravil čil korak naprej. Pred nekaj meseci smo imeli priliko gledati »Čevljarja barona« in preteklo nedeljo smo se naslajali s prekrasno ljudsko igro »Revček Andrejček«. Celjski Slovenci so ta dan javno posvedočili, da imajo med seboj igralce diletante, ki si upajo zmociti tudi tako obsežne in tako težavne igre kakor je baš »Revček Andrejček«. In kako se je igral ta večer »Revček Andrejček«? Nikakor nočem zaiti v oni znani ton tistih dopisov, v katerih se poroča o diletantskih predstavah in na vse pretege hvali, kako je bil izvrsten ta predstavljalec in kako nedosežna in dražestna ona

igralka. Govoriti nam je objektivno in ako hočemo povedati resnico, moramo pač reči: nedeljska predstava je bila izborna, igrana tako dobro, da nismo mislili imeti pred seboj na odru diletantov, ne, ampak prave igralce... Glavna uloga bila je v rokah g. Perdana, ki je bil svoj čas priljubljen igralec v Ljubljani, ki je zadnjič v Celju pri 'Čevljarju baronu' pridobil zase občinstvo, a ta večer kot 'Revček Andrejček' pokazal vse prednosti svoje igralske spretnosti in nadarjenosti. Podal nam je realistično sliko občinskega reveža, kojemu pa tudi pod raztrganimi capami bije mehkočutno srce. Junakinjo Franjico predstavljala je gospica Meta Baševa. Doslej smo videli to ljubko gospico nastopati le v salonskih ulogah in radovedni smo bili, kako bo igrala Franico. Klasično smemo imenovati njeno igro v prizoru z Zvitorogom in umetniški je v zadnjem dejanju predstavljala nesrečno, v ljubezni tako kruto trpečo kmetško deklico, ki išče v svoji zdvojenosti pomoči in rešitve pri Bogu v goreči molitvi. Nekatera solza se je pri tem pretresljivem prizoru utrnila raz lic. Gospici Baševi moramo le čestitati, da ume tudi tako različne si vloge igrati tako izborno in prav to je dokaz njene posebne igralske nadarjenosti. Veren tip — sem in tja malo preveč salonski — kmečkega hlapca Pavleta je podal g. Pirnat. Celo izboren pa je bil topi in slaboumni hlapec Anže — g. Salmič. Pogodil je svojega junaka tako imenitno, da si občinstvo ni moglo kaj in je večkrat sredi igre dalo duška svojemu priznanju z glasnim ploskanjem. V g. Rebeku pa smo videli pristnega kmečkega očanca Jeklena, moža trde skorje, a dobrega zrnja.

(Nadaljevanje prihodnjič)

MED NOVIMI DRAMAMI PO SVETU

Ingeborg Drewitz: VSA VRATA SO BILA ZASTRAŽENA

V tej rubriki bomo bralce seznanjali z dramskimi deli, ki jih je dobilo naše gledališče iz inozemstva, a iz kakršnega koli razloga ne pridejo v postev za uprizoritev.

Urednik

Po osvoboditvi najdemo na repertoarjih jugoslovanskih gledališč zelo malo nemških odrskih del. Nemške avtorje lahko preštejemo na prste ene roke: Goethe (EGMONT v Drami SNG), Schiller (MARIJA STUART V Celju, ter KOVARSTVO IN LJUBEZEN v Trstu, Kranju in Ptuj) ter Forster (ROBINZON NE SME UMRETI v Celju). To je vse. In še od teh treh avtorjev sta dva klasika, tretji pa je iz stare nemške generacije.

Sodobnih dramskih del, to je takih, ki so nastala v zadnjem desetletju, pa na repertoarjih naših gledališč zaman iščemo. Razlogov za to je več: kulturne stike smo začeli z Nemčijo navezovati šele sedaj, zato moderne nemške dramatike sploh ne poznamo, kar pa poznamo, obrav-

nava specifično nemške probleme: obračun z nacizmom, iskanje novih vsebin dela in življenja po porazu leta 1945.

V teku lanske sezone je naše gledališče sicer dobilo na vpogled nekaj najnovejših nemških dram in komedij, ki so jih poslale gledališke založbe ali sami avtorji, vendar doslej nismo nobene uvrstili v repertoar in to iz pravkar navedenih razlogov.

Izredno zanimivo in omembe vredno dramo nam je poslala berlinska pisateljica in publicistka dr. Ingeborg Drewitz, ki je lansko leto prejela Zuckmayerjevo literarno nagrado in je nato prišla na krajše študijsko bivanje v Jugoslavijo.

Njena drama, za katero je prejela pravkar omenjeno nagrado, ima naslov VSA VRATA SO BILA ZASTRAŽENA in obravnava židovski problem.

Mlad Nemec, ki se v nacionalistični zaslepljenosti javi v SS, ljubi Židinj. Med esesovci spozna vso gnilobo, pokvarjenost in zločinstvo teh Hitlerjevih formacij in ko mu ljubljeno dekle odpeljejo v koncentracijsko taborišče, se odloči, da prevzame mesto komandanta tega koncentracijskega taborišča z namenom, da bi pomagal njej in vsem ostalim taboriščnikom. V taborišču uvede znosen režim in sabotira povelja, po katerih bi moral pošiljati zapornike v plinske celice. Toda zaigrani esesovci ga stisnejo ob steno, nakar poskuša rešiti dekle, ki je v taborišču rodila njegovega otroka, in sebe z begom. Beg se ponesreči in oba končata s smrtjo.

Odlike drame so v pogumnem obravnavanju snovi, v poudarku humanosti in v razkrinkavanju podivjanih elementov nemškega naroda, ki jim postavlja nasproti poštenje in dobroto. Ta primer odpora pa je osamljen. Borba posameznika proti organiziranemu sistemu zla in nasilja je obsojena na propad, pa najsi so njeni motivi in gonilne sile še tako humane. Drami je v škodo umetno oblikovani konflikt, ki je v tem, da pisateljica poišče nasprotnika nacističnih zablod v vrstah višjih esesovskih oficirjev, kjer jih v resnici ni bilo. Tik pred zaključkom redakcije Gledališkega lista smo prejeli od iste pisateljice še eno dramo. O tej bomo poročali v eni prihodnjih števil.

L. Filipič

ZAGREBSKO DRAMSKO GLEDALIŠČE V NASTAJANJU

Kot rezultat odcepa skupine mlajših igralcev Hrvatskega narodnega gledališča v Zagrebu, ki je pred meseci (spomladi 1953) dvignil mnogo prahu po gledaliških krogih vse države, se je osnovalo pod egido zagrebske mestne občine novo gledališče, sestrška ustanova Mestnega gledališča v Ljubljani in Beogradskega dramskopozorišča: Zagrebačko dramsko kazališče. Mladim »odpadnikom« sta se pridružila tudi dva starejša, ugledna igralca: Viktor Bek in Zvonimir Rogoz, kot umetniški vodja pa jim je stopil na čelo prvi jugoslovanski režiser, učitelj več kot ene generacije gledaliških tvorcev — dr. Branko Gavella. Direktor pa je igralec in (tudi v Sloveniji znani) dramatik Pero Budak. Kot priložnostni (honorarni) sodelavci so se vključili v novi

ansambel tudi nekateri študentje Akademije za kazališnu umjetnost v Zagrebu, nekaj angažmajev je bilo tudi iz drugih gledališč, tako da je vsaj umetniški ansambel zdaj že skoraj dokončno formiran. Novo gledališče je dobilo streho v dosedanji drugi hiši Narodnega gledališča (Malo kazalište v Frankopanski ulici), ki jo bo s subvencijo mestne občine preuredilo po projektih arhitekta Rašice. Zlasti avditorij in dostopi bodo dobili bistveno drugo podobo.

Dokler ne bodo končana adaptacijska dela — ki so zdaj šele v začetni fazi — bo novi ansambel pripravljel in študiral prvi turnus svojih predstav, a ker bo bržčas študij teh del dopolnjen že prej, preden bi mogli začeti s predstavami v Zagrebu, namerava ZDK še pred formalno otvoritvijo v metropoli iti na gostovalno turnejo po nekaterih večjih središčih. Sedaj so predvidena gostovanja v Subotici, Varaždinu in Splitu.

V tem prvem turnusu pripravlja ZDK tele uprizoritve: ciklus Krleževe zgodnje dramatike v treh večerih: od »Legend« (ni še dokončno odločeno, katero: »Kraljevo«, »Maskerato« ali »Adama in Evo«), preko »Golgot« do »V taborišču«. Vse te tri predstave režira dr. Gavella sam. Slede: Federico García Lorca, »Krvava svatba« (Spaić), Peter Ustinov, »Ljubezen štirih polkovnikov« (Spaić) in Erskine Caldwell, »Tobačna cesta« (Radojević). Takoj za temi deli pride na vrsto Bibbiena »Calandrija«, ta nemara najboljša, dasi skoro čisto pozabljena italijanska renesančna komedija (Škiljan). V prospektivnem razglabljanju o kasnejšem repertoarju pa so (še neobligatno): »Dogodek v mestu Gogi« Slavka Gruma, Molièrov »Don Juan«, ameriški komedijski šlager »Mesec je otožen«, neka Anouilhova tragikomedija in kajpak — če se bo le našlo kaj primerne — domača noviteta, ki bi imela vsekdar nesporno prednost, če le dosega merilo »absolutnega kriterija«, ki si ga je vodstvo novega gledališča zapisalo na prapor kot bojno parolo zoper običajni »relativni kriterij«, to v resnici najhujšo coklo resničnega razvoja našega kulturnega življenja in ustvarjanja.

Posebnost tega novega gledališča je njegova umetniška in nazorska homogenost. Ker so domala vsi člani ansambla izšli iz iste šole in ker je njihov učinek sam na čelu ustanove, zato je razumljivo, da govore skupen jezik, dasi se nešteto krat razhajajo v osebnih mišljenjih o posameznih problemih. Zato se je v tem ansamblu v praksi dejansko že uresničila »samouprava«, o kateri je drugod toliko govora. Tu za to niso bili potrebni nikaki administrativni ukrepi, niti pravilniki in štati. Vsako vprašanje rešujejo vsi člani skupno, v razgovoru, v prijateljskem pomenku — brez sestankov in sej, temveč kar med odmori na vajah, v nevezanih družabnih krožkih.

ZDK želi biti moderno gledališče, dasi ni poudarjeno avantgardistično in ekstremno »modernistično«. Poglavitno vodilo mu je le: nič konvencionalnega, vsekdar izvirnost in brezpogojna svetovnjaška kvaliteta.

Več se bo dalo povedati šele, ko bodo stekle predstave, ko bo minila prva sezona.

H. G.

Urednikov dostavek: Dramaturg novega zagrebskega gledališča je Herbert Grün, ki je bil do te sezone dramaturg in umetniški vodja Prešernovega gledališča v Kranju.

PO GLEDALIŠČIH KRIŽEM SVETA

V LETOSNJI SEZONI je celjsko gledališče prvo med slovenskimi gledališči začelo s predstavami. Že v drugi polovici avgusta smo namreč gostovali v nekaterih krajih celjske okolice in z gostovanji nadaljevali tudi med študijem otvoritvene predstave letošnje sezone.

Drama Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani je začela letošnjo sezono z Moličevim *Zlahtnim meščanom*. Drama SNG v Mariboru s Shakespearovim *Beneškim trgovcem*, ljubljansko Mestno gledališče s krstno uprizoritvijo *Ocvirkove drame Ko bi padli oživel* in Prešernovo gledališče v Kranju s Cankarjevimi *Ilapci*.

ZNANI ANGLESKI PISATELJ SOMERSET MAUGHAM, ki mu je svetovna literarna kritika dala vzdevek ANGLESKI MAUPASSANT ter mu s tem priznala nad vse pomembno mesto v svetovnem slovstvu, je nedavno na neki tiskovni konferenci izjavil, da je končal svojo poslednjo novelo, poslednji roman in poslednjo dramo. Maugham je danes star 79 let in je avtor 120 novel, 30 romanov in 25 drskih del. Angleški in svetovni tisk je to njegovo izjavo komentiral kot umik iz javnega življenja, kot nekaj življenjski obračun. Zviti Anglež pa je »pozabil« povedati, da piše knjigo esejev. To je pozneje »izdal« njegov tajnik. — Slovenci poznamo Maughama po drami SVETI PLAMEN, komediji JACK STRAW (obe sta bili uprizorjeni v Drami SNG in še na nekaterih drugih odrih) ter po filmih ENCORE in TRIO, ki sta bila posneta po šestih njegovih novelah in ju je naše občinstvo zelo tople sprejelo.

FRANCOSKI KOMEDIODIGRAF ANDRE ROUSSIN, s katerim smo se Slovenci prvi seznanili v ljubljanskem Mestnem gledališču, ki je uprizorilo njegovo komedijo OTROCI PRIHAJAJO (režija B. B. Baranovičeva k. g.), je po poročilih francoskega tiska končal zanimivo komedijo iz antičnega življenja pod naslovom HELENA ALI LJUBEZEN DO ŽIVLJENJA. Komedija pa ni izvirna, marveč gre za dramatisacijo Erskinovega romana THE PRIVATE LIFE OF HELEN OF TROY (ZASEBNO ŽIVLJENJE TROJANSKE HELENE). Po uspehu v Franciji je Roussinov najnovejšo delo že prodrlo na švicarske in nemške odre. Nam ga še ni uspelo dobiti.

POKOLJ NEDOLŽNIH (THE SLAUGHTER OF THE INNOCENTS) je naslov naj-

novejše drame Williama Saroyana, ki jo je v svoji zadnji številki objavila ameriška gledališka revija THEATRE ARTS. Izrazito politična drama prikazuje življenje v državi, v kateri je totalitarni sistem priveden do absurda. Tajna policija ima celo omrežje radijskih in televizijskih naprav. S pomočjo teh naprav nadzira sleherni kot, sleherni besedo, celo skoraj sleherni misel državljanov in vsakogar, ki nanj pade le senca suma, uniči. Drama še ni doživela krstne uprizoritve.

Williama Saroyana pozna naše občinstvo po romanu CLOVESKA KOMEDIJA, ki ga je letos objavljaj v nadaljevanjih ljubljanski dnevnik, pozneje pa je izšel tudi v knjižni izdaji. Saroyan sodi med pomembne sodobne ameriške pisatelje. V mladosti je napisal nekaj drskih del, ki pri nas niso znana, nato pa se je posvetil epiki ter izdal več romanov. Po desetih letih se je sedaj vrnil h gledališču. Svetovna gledališka javnost napeto pričakuje vesti o tem, kdo se bo prvi odločil, da uprizori to Saroyanovo problematično drsko delo.

DRAMA SNG V LJUBLJANI bo letos uprizorila Fritza Hochwäldlerja dramo JAVNI TOZILEC in s tem tega avstrijskega dramatika prvič predstavila slovenskemu občinstvu. Zdaj poroča avstrijski tisk, da je Hochwälder končal novo dramo pod naslovom DONADIEU. Krstna uprizoritev tega dela, čigar dejanje se dogaja za hugenotskih vojn v Franciji, bo v prvi polovici letošnje sezone v dunajskem Burgtheatru. Glavno vlogo bo igral znani Ernest Deutsch. V tej zvezi tudi poročajo, da bo Deutsch januarja 1954 s to vlogo debutiral v berlinskem Schillerjevem gledališču, kamor odhaja iz Burgtheatra.

AFERA BRECHT. Bert Brecht, nemški dramatik, ki ga po nekaterih uspehih dramskih delih poznamo tudi pri nas, živi v vzhodnem sektorju Berlina. Po junijskih dogodkih, ko sta vzhodnonemška policija in sovjetska vojska krvavo zadušili upor berlinskega delavstva, je Brecht poslal Ulbrichtu vdanostno brzojavko, v kateri odobrava ukrepe vzhodnonemške vlade. Cim je bila Brechtova vdanostna izjava objavljena v tisku, so bila kot na ukaz odstavljena njegova dramska dela z repertoarjev vseh zapadnonemških gledališč. V zapadnonemškem tisku se je začela gonja, ki ni ponehala vse do danes. Tako piše NEUE LITERA-

RISCHE WELT: »Bert Brecht je naredil moralni harakiri. Od pisatelja BERAŠKE OPERE do beraškega pisuna v službi despotkega sistema — taka je njegova življenjska pot. Od sedaj predstavlja ime Brecht le še žalostno rimo na besedo Knecht (hlapec).« Redki so, ki gledajo stvar objektivno in poskušajo ločiti Brechtovo politično zablodo in pa literarno ter umetniško vrednost njegovih nešteti del. Ko sem bil poleti na mednarodnem gledališkem festivalu v Erlangenu, sem prisostvoval mnogim konferencam, diskusijam in kritičnim uram. Nemci so povsod vedno znova načenjali to afero, pa najsi je bila tema, o kateri naj bi razpravljali po dnevnem redu, od nje še tako oddaljena. Mnogi predstavniki zapadnoevropskih držav so tu ponovno vstajali v Brechtovo obrambo, češ zaradi te njegove izjave ni moglo izgubiti umetniške vrednosti nobeno njegovo delo. In če so to umetniška dela, ni razloga, da bi jih zapadno-nemška gledališča zdaj nenadoma več ne uprizarjala ali da bi celo prekinjala studij že pripravljenih del. V ostrih diskusijah so Nemcem očitali nedemokracijsko in jih opozarjali, da med njihovim stališčem in stališčem Hitlerjevega režima, ki je prepovedal uprizorjanje gledaliških del ali ukazoval sežiganje knjig samo zato, ker je bil avtor na primer Žid, ni nobene razlike. Nemci so vztrajali pri svojem. Ko sem poslušal njihova ujedliva, ostrina in žolčna izvajanja, sem se spraševal, kje je bila njihova odločnost in ostrina pred dvajsetimi leti.

V tej zvezi utegne naše občinstvo zanimati, da je Brecht pred štirimi leti dramatisiral Haškovo roman DOBRI VOJAK SVEJK, da pa dramatisacija v vzhodni Evropi še ni doživela uprizoritve. Zakaj ne, je jasno. Brecht se je, kot vse kaže, resnično znašel med dvema mliniskima kamnom. Tudi odgovor na vprašanje, ali je Brecht inkriminirano izjavo dal prostovoljno, ali so ga k temu prisilili, je že vnaprej precej jasen.

KASTNERJEVI MLADINSKI IGRI EMIL IN DETEKTIVI TER PIKICA IN TONČEK sta znani tudi pri nas. Med obema vojnama ju je uprizorila Drama SNG. Zdaj poroča nemški tisk, da je letos doživela v Berlinu krstno uprizoritev dramatisacija njegovega romana PETINTRI-DESETI MAJ.

PAPA JE POTREBEN VZGOJE je naslov moderne grške komedije, ki jo je napisal Spyros Mela in je eno od prvih modernih grških odrskih del, ki si je priborilo vstop na zapadnoevropsko odre. Za sedaj je komedija prevedena v nemščino in jo v tej sezoni napovedujejo nekatera nemška, švicarska in avstrijska gledališča. Poročila trde, da so jo v zad-

nji sezoni z velikanskim uspehom uprizorjela grška, egiptovska in romunska gledališča. Za njo se poteguje tudi celjsko gledališče, ki bo, tako upamo, v kratkem dobilo nemški prevod. Tudi če ne bo prišlo do uprizoritve, bomo občinstvo vsaj posredno seznanili s to komedijo, da mu posredujemo stike s sodobno grško dramsko literaturo.

PARISKI SLASČICAR PREJEL LITERARNO NAGRADO. Pariški slaščičar Claude Balby je prejel 12.000 švicarskih frankov nagrade za svojo prvo dramo pod naslovom CE LJUBITE TISTE, KI VAS LJUBIJO. Švicarska ocenjevalna komisija (gre namreč za švicarsko literarno nagrado, in to za eno od redkih, pri kateri Švicarji dopuščajo sodelovanje tujim državljanom) je Balbyja sicer proglasila za »rojenega dramatika«, vendar ta noče za sedaj nič slišati o tem, da bi pustil svojo obrt. 12.000 švicarskih frankov je veliko denarja, vendar vse kaže, da Balbyju njegova obrt boljše nese. Drama, ki ima z avtorjem vred precej nenavadno usodo, bo doživela krstno uprizoritev v Lausanni, takoj za tem pa bo uprizorjena tudi v Genovi.

KOMEDIJA O FRANCOISU VILLONU. Avstrijski dramatik se zadnja leta lotevajo vseh mogočih in nemogočih tem, le problematičnega sodobnega življenja v Avstriji ne. Beg v zgodovino in beg v najrazličnejše dežele sveta — to bi utegnili biti bistvena oznaka »sodobne« avstrijske dramatike. Tako je na primer Fritz Habeck pred kratkim napisal komedijo o življenju francoskega pesnika Francoisa Villona in ji dal naslov BOLHA IN DEVICA. (Ne ustavljajte se; niste napačno prebrali niti ni tiskovna pomota; mož je komedijo zares imenoval BOLHA IN DEVICA.) Bolha je Villon, devica pa je Ivana Orleanska. Krstna uprizoritev komedije je bila pod konec pretekle sezone v dunajskem gledališču na Parkringu, sedaj pa napovedujejo nove uprizoritve v Nemčiji in Švici. O tem, ali je bila ali bo komedija uprizorjena tudi v Franciji, poročila molče. Verjetno ne bo. Težko, da bi Francozi sprejeli svojega galskega rokavljana kot ga upodablja Habeck, pa četudi naslov komedije majčkeno diši po »visliškem humorju«.

NOVA MOZARTOVA OPERA. Hans Erismann je dve nedokončani Mozartovi operi predelal v eno in ji dal naslov DON PEDRO. Pred konec pretekle sezone je opera doživela svojo ameriško krstno izvedbo, ki sta ji kritika in občinstvo priznala velik uspeh in to kljub temu, da ni bila izvedena v gledališču, marveč v neki vaški cerkvi blizu New Yorka zgolj ob spremljavi dveh klavirjev. Poročila molče o tem, ali se je to zgo-

dilo zaradi pomanjkanja sredstev za normalno izvedbo ali je bil vse skupaj le premišljen reklamni trik in atrakcija.

NOVA DRAMA IZ ČASA PARISKE KOMUNE. Švicarski dramatik Rudolf Jakob Humm je napisal dramo iz časa Pariske komunne pod naslovom **CEVLJI GOSPODA LAMYJA**. Gre za težno dramo s simbolističnimi elementi. Teza se glasi: vsaka revolucija nosi v sebi nevarnost, da se izpreveže v diktaturo in policijski teror. Za gledališke ljudi je drama zanimiva, ker poleg grobarja, babice (simbolika življenja in smrti) in politične agitatorke nastopa tudi znamenita igralka Sarah Bernhardt (1844 do 1923). Tudi funkcija te osebe je v drami simbolizirana: vloga in usoda umetnosti v revoluciji. Drama še ni bila uprizorjena.

V ZAPUSCINI BERNARDA SHAWA so našli nedokončano dramo pod naslovom **WHY SHE WOULD NOT (ZAKAJ NI HOTELA)**. Zdaj razpravljajo o tem, kdo naj jo dokonča, nakar jo bo uprizorilo tisto angleško gledališče, ki mu bo to častno in pietetno nalogo poverilo angleško društvo dramskih avtorjev.

SVETOVNO GLEDALIŠČE ustanavljajo v Parizu. Andre Jossset, francoski dramatik in generalni sekretar Mednarodnega gledališkega inštituta, je objavil načrt o ustanovitvi Svetovnega gledališča v Parizu. Gledališče bo uprizarjalo dela vseh narodov, in sicer osem mesecev v letu v francoščini v interpretaciji francoskih igralcev izmenoma pod vodstvom režiserjev iz vsega sveta, štiri mesece v letu pa v interpretaciji ansamblov iz posameznih dežel. V novi hiši, ki bo zgrajena z gmotno pomočjo UNESCO, nameravajo začeti z rednimi predstavami maja 1955.

GLEDALIŠČE V KROGU. Pariški gledališčniki se že dolgo ukvarjajo z načrtom za gradnjo gledališča v krogu, kakršna se zadnja leta uveljavljajo predvsem v Ameriki. Do gradnje sicer za sedaj ni prišlo, pač pa bo v letošnji sezoni režiser Jan Doat uprizoril Shakespearov **SEN KRESNE NOČI** v cirkuški maneži, to se pravi pod istimi pogoji, pod katerimi se dela v gledališčih v krogu. Doat prav nič ne moti, da obnavlja staro idejo (Reinhardt), ki so jo gledališki ljudje že ponovno zavrgli.

Pač pa bo oktobra ali novembra odprto tako novo gledališče v Milanu. Oder ima obliko osmerokotnika in leži sredi auditorija. Sedeži za publiko so nanizani okoli odra prav tako v osnovni razporeditvi osmerokotnika.

KONGRES DRAMATURGOV. Od 10. do 14. septembra je zasedal v Berlinu kongres dramaturgov, na katerem so razpravljali

o vseh bistvenih umetniških in organizacijskih problemih sodobnega gledališča. Sklican je bil v okviru berlinskega gledališkega festivala. Takoj za tem kongresom sta bila v Berlinu še dva pomembna gledališka kongresa, in sicer mednarodni gledališki kongres in mednarodni kongres amaterskih združenj. Na kongres dramaturgov je bil povabljen tudi dramaturg celjskega gledališča, ki pa se zaradi finančnih težav vabilu ni mogel odzvati.

MALOKDO POZNA NEMSKO MESTO, ki ima podobno ime kot Celje. To mesto se imenuje Celle ter ima 60.000 prebivalcev in svoje mestno gledališče. To gledališče je zaradi majhnega števila prebivalstva v neprestanih finančnih težavah. Te težave pa tam rešujejo drugače kot jih rešujemo pri nas. Ko je izžrpana mestna dotacija za tekoče leto, kratko in malo zaključijo sezono. Tako je na primer lanske sezona trajala samo 8 mesecev, ostale štiri mesece v letu pa je ostalo vse osebje gledališča brez plač. To se je zgodilo kljub temu, da so pri 242 predstavah imeli 67.470 obiskovalcev. Primer tega gledališča je za nas v marsikaterem pogledu poučen. Predvsem vidimo, da se gledališča v majhnih mestih povsod po svetu otepaajo z resnimi finančnimi težavami, vidimo pa tudi to, da posledice teh težav nosijo sami gledališki ustvarjalci, ki si vsako leto določeno čas morajo brez rednih dohodkov pomagati skozi življenje, kakor vedo in znajo. Res je sicer, da je standard v Zahodni Nemčiji visok, nikakor pa ni tako visok, da bi si lahko igralci ali režiser od plače, ki jo prejema osem mesecev v letu, prihranili še za življenje v preostalih štirih mesecih.

NAJSLABŠE GLEDALIŠČE NA SVETU deluje v Frankfurtu ob Meni. Tako se to gledališče namreč imenuje, medtem ko poroča nemški tisk, da se je s svojim delom uvrstilo med najboljša gledališča v Zahodni Nemčiji. Prostore ima v neki frankfurtski kleti, njegov ansambel pa šteje vsega štiri igralce. V auditoriju je prostora za 60 obiskovalcev. Uprizarja zgolj improvizacije in parodije na pojave v vsakdanjem življenju, kar nas spominja na gledališke družine v času pred Molièrom ali celo na politično komedijo v stari Grčiji.

SPORED LETOSNJEGA BERLINSKEGA GLEDALIŠKEGA FESTIVALA je takle: Schillerjevo gledališče uprizarja Calderonovega Sodnika Zalamejskega in Sofoklejevo Antigono, v kateri igra naslovno vlogo kot gost Marija Becker iz Züricha. Gledališče v Schlossparku uprizarja dramatisacijo Haskovega romana Dobri vojak Svejk.

Gledališče Tribuna: Hugojevo Marijo Tudor v predelavi Georga Büchnerja in dramatisacijo Kästnerjevega romana Pet-

intrideseti maj (o kateri poročam tudi na drugem mestu).

V okviru festivala gostuje v Berlinu Villarovo Ljudsko gledališče iz Pariza z Büchnerjevo dramo Dantonova smrt in z Molièrovim Skopuhom ter Malo gledališče iz Milana z Galdonijev komedijo Sluga dveh gospodov.

**SKANDAL OKOLI PISCATORJEVE UPRI-
ZORITVE MACBETHA.** Znani nemški re-
žiser Erwin Piscator, ki se je, kot sem
poročal že v lanskem Gledališkem listu,
pred kratkim vrnil v Nemčijo, je v Držav-
nem gledališču v Oldenburgu kot gost re-
žiral Shakespeareovega Macbetha. Že med
študijem je prišlo med režiserjem ter
umetniškimi in tehničnimi osebjem gleda-
lišča do hudih sporov, ker je Piscator na-
stopal preveč samovoljno in je, kot po-
roča jo kritiki, »Shakespeareovo delo nate-
goval na Prokrustovo posteljo«. Režiser ni
počakal premiere, marveč je odpotoval iz
Oldenburga že no glavnih vajah. Njegov
nostopek, še bolj pa njegova samovoljna
konceptija uprizoritve, je dala povod za
široko in ostro razpravo v nemškem tisku,
ki označuje uprizoritev tega nekoč tako
slavnega režiserja kot polom, ker da je
umetniško silo Shakespeareovega dela uničil
z vsiljivimi tehničnimi scenskimi posegi.

**ZNANI ANGLESKI DRAMATIK T. S. EL-
LIOT** je pred kratkim končal najnovejšo
dramo, ki je bila pod naslovom ZASEBNI
TAINIK prvič uprizorjena na letošnjem
edinburškem festivalu.

GOLA GORA je naslov drame, ki jo je
pred nedavnim napisal Roland Marwitz in
ki obravnava dogajanje okoli zmagoslav-
nega vzpona na Nanga Parbat. Podrobnej-
ših poročil o delu, še ni. Če nam ga uspe
dobliti, bomo o njem podrobneje poročali,
ker bo to brez dvoma zanimalo široke
kroge naših planincev.

EUGEN O'NEILL je po poročilih franco-
skega tiska nedavno napisal novo dramo
z naslovom MESEC ZA TISTE, KI KLO-
NEJO POD TEŽO ŽIVLJENJA. Delo je
doživelo krstno uprizoritev na Švedskem.
Zdaj poročajo o nadaljnjih uprizoritvah
v Berlinu in Parizu.

**ŽE DRUGIČ JE LETOS SLOVENSKA
AKADEMIJA ZA IGRALSKO UMETNOST**
dosegla na mednarodnem gledališkem fe-
stivalu v Erlangenu v ostri konkurenci z
inozemskimi gledališkimi skupinami pro-
doren uspeh.

Gledališki festivali v starem nemškem
univerzitetnem mestu Erlangenu vsako leto
privabljajo na tekmovanje na gledaliških
deskah vsa večja študentska gledališča
zahodne Evrope. Letos se je festivala ude-
ležilo osemindvajset evropskih univerz in
ena ameriška. Uprizorjenih je bilo devet-

najst različnih dramskih del. Erlangenska
univerza je uprizorila dramo Georga Kai-
serja PLIN, Univerza iz Münstra Shakes-
pearovo dramo KONEC DOBER — VSE
DOBRO, Goethejeva univerza iz Frank-
furta na Meni Lessingovo dramo EFESKA
MATRONA in Fryeovo igro FENIKS PRE-
VEC, Departement of Drama of University
of Bristol Websterjevo tragedijo MALF-
SKA KNEGINJA, Univerza Bonn Giradou-
xovo igro BELLASKI APOLON, Univerza
Tübingen Schillerjevo dramo POT NA
PLANO, Univerza Bern Wilderjevo igro
SREČNO POT in Altendorfovo dramo
UBOGI CLOVEK, Leeds University Union
Theatre Group Shakespeareovo komedijo
UKROCENA TRMOGLAVKA, Univerza
Freiburg Ardrejevo dramo SVETILNIK,
Le Jeune Theatre de l'Université Libre de
Bruxelles indijsko igro LONČARJI, delo
indijskega pisatelja Mricehakatika, Uni-
verza Zürich Goethejevega URFAUSTA,
Ameriška univerza iz New Hampshirea
Rutenbornovo dramo ZEJA, Teatro Uni-
versitario Benetke komedijo neznanega bene-
škega pisatelja iz XVI. stoletja pod naslo-
vom LA VENEXIANA, Univerza Oslo Hol-
bergovo komedijo SAMOTARJI in končno
Akademija za igralsko umetnost Ljubljana
Strindbergovo dramo GOSPODIČNA JU-
LIJA.

Gospodična Julija je splošno znano dram-
sko delo, razen tega so vsi udeleženci gle-
dali Sjoeborgov film, tako da ni bilo treba
navajati vsebine in je lahko mednarodno
občinstvo sledilo dejanju v slovenskem je-
ziku. Lepega občutka, ki stisne človeka v
grlu, ko daleč v tujini prisostuje pred-
stavi v materinem slovenskem jeziku, ni
mogoče popisati. Še manj je mogoče po-
pisati občutek, ki človeka prevzame, ko
vidi, da sedem sto ljudi v gledališču, od
katerih niti eden ne razume slovenskega
jezika, v največji zbranosti, tišini in pre-
vzetosti sledi dejanju na odru. Naša pred-
stava je izpolnila željo in upanje, ki sem
ga izrazil v uvodnem pozdravu: umetnost
je premostila razlike v jeziku, izravnala
je prepad med igralci in publiko na rampi
in utrla pot k lepemu skupnemu umetni-
škemu doživljaju. In zopet stvar, ki je ni
mogoče popisati: vihar, navdušen aplavz,
prava ekstaza ploskanja, topotanja, vzklj-
kanja in skandiranja, ki se ni pomirila
dolgo dolgo časa. Zastor se je dvignil po
predstavi osemindvajsetkrat.

Nekaj odlomkov iz kritik: — Erlanger
Volksblatt piše med drugim: »Studei.
Ljubljanske igralske akademije so bili vi-
sokim zahtevam, ki jih je pred njo po-
stavila Strindbergova drama, presenetljivo
dorasli. Helena Skebetova ni svoje vloge
samo fascinirano odigrala, marveč je Ju-
lijo, ki jo preganjajo kompleksi, do vseh
nians doživljala in bilo v svojem obupu
pretresljivo resnična. Jurij Souček je iz-
oblikoval častihlepno, v vezi hlapčevske
duše ujeto kreaturo zelo izrazito. Prese-

netljivo je, da si je Marjanca Horvatova v svoji mnogo manjši vlogi dekle Kriste zadržano, toda prepričevalno igro priborila polno priznanje.« (Marjanca Horvatova je s 1. septembrom angažirana v celjskem Mestnem gledališču — op. pisca.) — »Uprizoritev Gospodične Julije je bila visokovredna in reprezentativna predstava, ki je zaslužila, da je zaključila Erlangen-genski gledališki festival 1953. Jugoslovani so zaradi navdušenega aplavza komaj in komaj mogli zapustiti oder.«

Erlanger Tagblatt: »Študentom iz Ljubljane je pripadla častna naloga, da zaključijo vrsto pomembnih umetniških stvaritev in da jim priključijo predstavo, ki je pomenila sijajen višek festivala in ki je izzvenela v entuziastičen vihar odobravanja. Njihova uprizoritev Strindbergove Gospodične Julije je bila v vsakem pogledu zaključena umetniška stvaritev, to je bil veliki teater.«

Erlanger Nachrichten: »Mednarodna kot ves festival je bila tudi zadnja uprizoritev: študentje iz Jugoslavije so uprizorili Gospodično Julijo v slovenskem jeziku in mednarodna publika je kljub popolnemu neznanju jezika napeto in zavzeto sledila dogajanju na odru. Nepopisno navdušen aplavz je dokazal, da je bil s to predstavo dosežen višek letošnjega festivala.«

Ce so dosegli tak uspeh v mednarodni konkurenci študentje, ki so šele na začetku svoje gledališke poti, kak uspeh bi potemtakem šele dosegli naši zreli gledališki ustvarjalci iz poklicnih gledališč! Seveda, če bi se našla možnost, da pridejo na mednarodne gledališke festivale. In čas je že, da se te možnosti najdejo in da se poiščejo finančni viri, da si bo v konkurenci s tujimi narodi naša gledališka umetnost pred svetom priborila mesto, ki ji po njenih kvalitetah gre.

Lojze Filipič.

DOMAČE GLEDALIŠKE VESTI

IZPREMEMBE V ANSAMBLU

V letošnji sezoni so bili v našem gledališču na novo angažirani tile umetniški sodelavci: *Marjanca Horvatova* in *Slavko Strnad*, absolutna Akademije za igralsko umetnost (razred prof. Mire *Danilove*), *Pavle Jeršin* iz Šentjakobskega gledališča iz Ljubljane (vsi trije kot člani igralskega zbora) in arh. *Sveta Jovanović* kot inscenator. Arh. *Jovanović* je obenem prevzel funkcijo tehničnega šefa gledališča.

PRIHODNJA PREMIERA

Okoli 20. oktobra bo druga premiera v letošnji sezoni. To bo krstna uprizoritev dramatizacije znane mladinske povesti *Toneta Seliskarja BRATOVŠČINA SINJEGA GALEBA*. Režijo ima *Branko Gombač*, sceno pripravlja akademski slikar *Marijan Pliberšek*, kostume pa *Tatjana Terčakova*, ki s tem kot kostumografka debutira v gledališču.

IZ UREDNIŠTVA GLEDALIŠKEGA LISTA

Zaradi preobilice gradiva je moral iz te številke izpasti statistični pregled dela v pretekli sezoni. Ta pregled bo objavljen v prihodnji številki. Iz istega vzroka bo tudi kazalo lanskega letnika priloženo prihodnji številki.

Gledališki list Mestnega gledališča v Celju. Letnik VIII, številka 1, sezona 1953-54. Lastnik in izdajatelj: Mestno gledališče Celje. Predstavniki *Fedor Gradišnik*. Urednik *Lojze Filipič*. Zunanja oprema arh. *Sveta Jovanović*. Tiska Celjska tiskarna. Vsi v Celju. Naklada 800 izvodov. Cena izvodu dvajset dinarjev.

1